Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ

ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο από το Νοέμβριο του 1963 έως τον Μάρτιο του 1964. Η οπτική του ελλαδικού Τύπου.

Γκιγκέλου Ευαγγελία

Ιούνιος, 2021

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο από το Νοέμβριο του 1963 έως τον Μάρτιο του 1964. Η οπτική του ελλαδικού Τύπου.

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως Μεταπτυχιακού στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

Γκιγκέλου Ευαγγελία

Ιούνιος, 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Ευαγγελία Γκιγκέλου, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Γκιγκέλου Ευαγγελία

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο από το Νοέμβριο του 1963 έως τον Μάρτιο του 1964. Η οπτική του ελλαδικού Τύπου.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 19/7/2021 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής."

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος Επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Κλάψης Αντώνης, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ευρυβιάδης Μάριος, Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ιακωβίδης Κυριάκος, Λέκτορας

Ή ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Γκιγκέλου Ευαγγελία, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο από το Νοέμβριο του 1963 έως τον Μάρτιο του 1964. Η οπτική του ελλαδικού Τύπου», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο/Η Δηλών /σα

Περίληψη

Κύριος στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση της κατάστασης στην Κύπρο μετά την υποβολή των 13 σημείων του Μακάριου, η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στο Νησί και η ελληνική πολικτική στο ζήτημα από την οπτική του ελλαδικού Τύπου.

Για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν εκτός από τις δευτερογενείς πηγές –μέσα από τις οποίες καθορίστηκε το πλαίσιο των γνώσεών και αντιλήψεών μας πάνω στο θέμα- ένα πρωτογενές υλικό το οποίο περιλαμβάνει έντυπες πηγές και αρχειακό υλικό. Πιο συγκεκριμένα, μελετήθηκαν 4 ελλαδικές εφημερίδες: *Η Καθημερινή, Τα Νέα, Το βήμα, Ελευθερία* προσπαθώντας να διευκρινηστεί η κατεύθυνση που ακολούθησαν καθόλη τη διάρκεια των κρίσιμων αυτών γεγονότων, από το Νοέμβριο του 1963 εως το Μάρτιο του 1964.

Το συγκεκριμένο ζήτημα ήταν φλέγον και είχε κεντρικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Ελλάδας, καθώς η πολιτική ηγεσία υποχρεωνόταν να συμβιβάσει αντικρουόμενα συμφέροντα, τόσο στο εξωτερικό, όσο και στο εσωτερικό. Στις εφημερίδες, εκείνης της περιόδου, που χρησιμοποιήθηκαν συναντούμε μια έντονη προσαρμογή σε επιμέρους παραταξιακές θέσεις. Το υλικό, αυτό, ενίοτε ιδιαίτερα φορτισμένο, αποκαλύπτει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα της περιρρέουσας ατμόσφαιρας αλλά πολλές φορές δεν βοηθά στη διαλεύκανση καταστάσεων και γεγονότων.

Το πολιτικό σύστημα αυτό το διάστημα οριζόταν ως βασιλευομένη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Ταυτόχρονα, όμως, ήταν ένα μεταεμφυλιακό και φορτωμένο με ειδικούς όρους και περιορισμούς σύστημα. Οι Κυβερνήσεις στηρίζονταν στην κοινοβουλευτική πλειοψηφία αλλά παράλληλα υπήρχαν πολλά κέντρα εξουσίας, όπως κυβέρνηση, στρατός, παλάτι, αμερικανικός παράγοντας, τα οποία ήταν αλληλοεξαρτώμενα και πολλές φορές αλληλοσυγκρουόμενα. Κύρια ανησυχία των διαχειριστών του συστήματος ήταν η τυχόν άνοδος της κομμουνιστικής επιρροής, ένας κίνδυνος που επικαλούνταν με κάθε ευκαιρία.

Όσον αφορά τα αίτια της αποτυχίας της πρώτης Κυπριακής Δημοκρατίας, αυτά εντοπίζονται στην ύπαρξη ενός πολύπλοκου Συντάγματος, στην απουσία καλής θέλησης μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, στην εθνοτική αντιπαράθεση των δύο κοινοτήτων με αποκορύφωμα τις αντίστοιχες παραστρατιωτικές ομάδες και στους εκατέρωθεν ανεκπλήρωτους εθνικούς πόθους.

Η εργασία κλείνει με την παρουσίαση των συμπερασμάτων για τα γεγονότα από τον Νοέμβριο του 1963 έως τον Μάρτιο του 1964 μέσα από την οπτική του ελλαδικού Τύπου.

Λέξεις-κλειδιά: κυπριακό, αναθεώρηση του συντάγματος, διακοινοτικές συγκρούσεις, ελληνική πολιτική

Abstract

The main objective of the work is to investigate the situation in Cyprus after the submission of the 13 points of Makarios, the collapse of the constitutional order on the Island and the Greek policy on the issue from the perspective of the Greek press.

In addition to the secondary sources - through which the framework of our knowledge and perceptions on the subject was defined - a primary material was used for the elaboration of the work, which includes printed sources and archival material. More specifically, 4 Greek newspapers were studied: H Kathimerini, Ta Nea, To Vima, Eleftheria, trying to clarify the direction they followed throughout these critical events, from November 1963 to March 1964.

This burning issue played a central role in the political life of Greece, as the political leadership was forced to reconcile conflicting interests, both abroad and inside the country. In the newspapers of that period, that we studied, we find a strong adaptation to individual factional positions. This material sometimes reveals the quality of the surrounding atmosphere but often does not help to clarify situations and events.

The political system at that time was defined as a reigning parliamentary democracy. At the same time, however, it was a post-civilian system loaded with special terms and restrictions. Governments relied on the parliamentary majority but at the same time there were many centers of power, such as the government, the army, Palace, American diplomacy, which depend on each other and often conflict with each other. The main concern of the system's administrators was the possible rise of communist influence, a danger they cited at every opportunity.

As for the reasons for the failure of the first Republic of Cyprus, they are found in the existence of a complex Constitution, in the absence of goodwill between Greek Cypriots and Turkish Cypriots, in the ethnic confrontation of the two communities culminating in the respective paramilitary groups on both sides.

The work closes with the presentation of the conclusions about the events from November 1963 to March 1964 through the eyes of the Greek press.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή……..…….. 10

Κεφάλαιο 1: Υποβολή υπομνήματος απο τον Μακάριο..... 11

1.1: Η οπτική του ελλαδικού Τύπου λίγο πριν και μετά την υποβολή υπομνήματος του Μακαρίου..... 19

Κεφάλαιο 2: Η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο..... 24

2.1: Η οπτική του ελλαδικού Τύπου στην κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο..... 35

Κεφάλαιο 3: Η ελληνική πολιτική στο ζήτημα..... 50

Συμπεράσματα..... 58

Βιβλιογραφία..... 60

Εισαγωγή

Η εργασία πραγματεύεται τη συνύπαρξη σε κοινό κράτος των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, τα γεγονότα που ακολούθησαν της κατάθεσης των «13 σημείων» από τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο, καθώς επίσης και τις αντιδράσεις των ενδιαφερόμενων μερών.

Η περίοδος αυτή εξετάζεται από μερικούς από τους πρωταγωνιστές της περιόδου, κυρίως όμως από γεγονοτολογικής σκοπιάς. Ερευνητές επίσης ασχολούνται με τις εξωτερικές επιδράσεις του Κυπριακού Ζητήματος ανάμεσα στις υπερδυνάμεις της εποχής.

Η σύγχρονη έρευνα αρχίζει να εμβαθύνει σε τομείς πολύ συγκεκριμένους. Σχετικά με το ρόλο των ξένων δυνάμεων στα γεγονότα και με τη στάση των εμπλεκομένων, ελάχιστες μελέτες έχουν γίνει και αυτές μάλιστα αποσπασματικές. Αυτό το κενό είναι που προσδοκά η μελέτη μου να καλύψει.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, βασιζόταν στη συγκέντρωση και στη μελέτη ελληνόγλωσων συγγραμμάτων που εξετάζουν τη συγκεκριμένη περίοδο, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς επίσης και ελλαδικές εφημεριδές.

Τα 13 Σημεία με την ένταση που προκάλεσαν και τα επεισόδια που ακολούθησαν οδήγησαν τελικά στη de facto διχοτόμηση της Κύπρου και σε άλλα δεινά για τη Μεγαλόνησο και το Έθνος.

1. Υποβολή υπομνήματος απο τον Μακάριο

Ο Μακάριος, βλέποντας τον εαυτό του ως τον Εθνάρχη που έπρεπε να προστατέψει το δίκαιο του Κυπριακού λαού και με τις κατηγορίες εις βάρος του, ότι καταπάτησε τους όρκους του και πρόδωσε τον αγώνα των Κυπρίων συμπατριωτών του, άρχισε από το 1962 να σκέπτεται την αναθεώρηση κάποιων άρθρων του Συντάγματος της 16ης Αυγούστου 1960, το οποίο δημιουργούσε πολλά προβλήματα στην καθημερινότητα των δύο κοινοτήτων[1].

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου που υπεγράφησαν στο Λονδίνο το 1959 περιέλαμβαναν βασική διάρθρωση του μελλοντικού Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Πρωτόκολλο για την παραμονή δύο «κυρίαρχων βρετανικών βάσεων» στο έδαφος του νησιού, Συνθήκη Εγγυήσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας από τη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία και τέλος, Συνθήκη Συμμαχίας ανάμεσα στην Κύπρο, την Ελλάδα και την Τουρκία.[2] Τόσο η ελληνική κυβέρνηση όσο και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος θεωρούσαν τις Συμφωνίες αυτές ως μία λύση αναγκαία και αναπόφευκτη μετά το σχέδιο συγκυριαρχίας Μακμίλλαν.[3]

Ήταν προϊόν αμοιβαίου διπλωματικού συμβιβασμού της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Βρετανίας. Η Ελλάδα, αποκλείοντας την ιδέα της ένωσης, αποδεχόταν τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κυπριακού κράτους με τους ελληνοκύπριους να εξασφαλίζουν την ελευθερία τους και το δικαίωμα να λαμβάνουν οι ίδιοι αποφάσεις για το μέλλον τους. Η Τουρκία αποδεχόταν τη μη διχοτόμηση του νησιού με τους τουρκοκύπριους να αποκτούν υπερδικαιώματα και υπερπρονόμια που τους έφερναν σε πλεονεκτική θέση έναντι των Ελληνοκυπρίων και να τους αναγνωρίζεται το status τους ως κοινότητας . Από την πλευρά της, η Βρετανία, διατηρώντας το πλεονέκτημα των βάσεων στο νησί αλλά και των στρατιωτικών διευκολύνσεων, παρέδιδε το μεγαλύτερο τμήμα του εδάφους της Κύπρου στη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία.[4]

[1] Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, τόμος Α', Εστία, Αθήνα, 2008, σ.72 - 73

[2] Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Πατάκη, σ. 144

[3] Μενέλαος Αλεξανδράκης, Βύρων Θεοδωρόπουλος, Ευστάθιος Λαγάκος, *Το Κυπριακό, 1950-1974. Μια ενδοσκόπηση,* Αθήνα 1987

[4] Συρίγος, ό.π, σ. 145

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της που υπογράφτηκε τη 16η Αυγούστου 1960, η Κυπριακή Δημοκρατία συστήθηκε ως ένα ενιαίο κράτος με δικοινοτικό χαρακτήρα. Οι δύο κοινότητες όφειλαν να συνεργάζονται για τη λήψη αποφάσεων, κάτι το οποίο δημιουργούσε προβλήματα. Η τουρκοκυπριακή πλευρά, η οποία ήταν μόλις το 18% του πληθυσμού, ήθελε να προταστέψει την προνομιακή και, σε πολλά σημεία, ισότιμη με την πλειονότητα πολιτική θέση που είχε αποκτήσει με τις Συμφωνίες αυτές ενώ οι Ελληνοκύπριοι ήταν εγκλωβισμένοι σε ένα καθεστώς το οποίο απείχε αρκετά από τους εθνικούς τους πόθους, δηλαδή αυτούς της αυτοδιάθεσής του κυπριακού λαού, και αισθανόταν αδικημένοι με την τουρκοκυπριακή μειονότητα η οποία διέθετε πολλές δικλίδες ασφαλείας για τα δικαιώματά της.[5]

Το πείραμα της συμβιώσεως Ελλήνων και Τούρκων σε ένα κοινό κράτος, την Κυπριακή Δημοκρατία, κράτησε τρία χρόνια. Παρόλη τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων στη Μεγαλόνησο και τη σταθεροποίηση της θέσης της ως κράτος, οι δυσλειτουργίες του Συντάγματος οδηγούσαν καθημερινά σε προβλήματα. Η ομαλή της πορεία υπονομεύονταν από την αμοιβαία δυσπιστία των δύο κοινοτήτων. [6]

Πριν ακομή την εγκαθίδρυση του ανεξάρτητου Κράτους ο Μακάριος έλεγε μεταξυ άλλων σε διάγγελμα του στις 27 Νοεμβρίου 1959: «... το οικοδόμημα όμως δεν ετελείωσεν, το πνεύμα της επαναστάσεως δεν ολοκληρώθη». Ενώ λίγους μήνες μετά από αυτό δήλωνε: «... Οι εθνικοί αγώνες ουδέποτε εξαντλούνται και ουδέποτε τερματίζονται».[7]

Λίγο μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος πρώτοι άρχισαν να εκδηλώνουν τη δυσαρέσκεια τους οι Έλληνες δημόσιοι υπάλληλοι εξαιτίας της εφαρμογής της πρόσληψης Τουρκοκυπρίων σε ποσοστό 30% επί του συνόλου των προσλήψεων στον δημόσιο τομέα. Ταυτόχρονα, οι δήμαρχοι των πέντε μεγαλύτερων πόλεων στην Κύπρο εξεγέρθηκαν εναντίον της διαίρεσης των δήμων ενώ υπήρχαν σοβαρά προβλήματα περι φορολογίας και άσκησης οικονομικής πίεσης των Τουρκοκυπρίων στην Κυπριακή Δημοκρατία με χαρακτηριστικό παράδειγμα την

[5] Συρίγος, ό.π, σ. 145
[6] Γιάννης Κ. Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού, Τα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία 1960-2008*, Αθήνα 2008, σ. 81
[7] Αλεξανδράκης, Θεοδωρόπουλος, Λαγάκος, ὸ.π.

καταψήφιση νόμου για το φόρο εισοδήματος.[8] Ως πιο εμβληματική περίπτωση δυσλειτουργικής διατάξεως αναφέρεται συνήθως το άρθρο 50, σύμφωνα με το οποίο δικαίωμα οριστικής αρνησικυρίας (βέτο) είχαν τόσο ο Προεδρος όσο και ο Ανιπρόεδρος, ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής ταυτότητας αντίστοιχα, της Δημοκρατίας το οποίο μπορούσαν να ασκήσουν είτε χωριστά είτε από κοινού σε θέματα εξωτερικών υποθέσεων, άμυνας και ασφάλειας.[9] Έτσι, προέκειψε και το ζήτημα της σύνθεσης του Κυπριακού Στρατού. Οι Τουρκοκύπριοι απαιτούσαν έναν τουρκικό και έναν ελληνικό στρατό. Παρόλαυτα, το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε ο στρατός να είναι ενιαίος κάτι που οδήγησε τον αντιπρόεδρο Κιουτσούκ στις 20.10.1961 στην άσκηση του δικαιώματος του βέτο και κατ'επέκταση στην μη ολοκλήρωσή του.

Από το 1962 ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος άρχισε να σκέπτεται την τροποποίηση κάποιων άρθρων του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, ώστε η Κύπρος να μπορέσει να απαλλαγεί απο τις μέχρι τότε δεσμεύσεις της και να διακδικήσει την αυτοδιάθεσή της. Για το λόγο αυτό σ'όλες τις επίσημες συναντήσεις και ταξίδια προσπαθούσε να βολιδοσκοπήσει την κατάσταση και να εξασφαλίσει συμμάχους.[10] Λόγος για τροποποίηση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου έγινε για πρώτη φορά από τον Αρχιεπίσκοπο σε ομιλία του σε συγκέντρωση της ΟΧΕΝ (Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων) στις 4 Ιανουαρίου 1962. «Είμαι υποχρεωμένος» είπε, «να παραγνωρίσω ή να ζητήσω αναθεώρησιν των συνταγματικών εκείνων διατάξεων, αι οποίαι παρακωλύουν την λειτουργίαν του κρατικού μηχανισμού και την πρόοδον της Πολιτείας ή, χρησιμοποιούμεναι κακώς, θέτουν εν κινδύνω αυτήν ταύτην την υπόστασιν της Πολιτείας. Το Σύνταγμα είναι μέσον διά την ομαλήν λειτουργίαν της Πολιτείας και ουχί διά την παρεμπόδισίν της.». Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου, σε γεύμα που παρέθεσε ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής Τζον Κέννεντυ στον Λευκό Οίκο, ο Μακάριος, με το συνηθισμένο φιλοπαίγμον ύφος του και σε ένα κλίμα γενκής ευφορίας, απευθύνθηκε στον Πρόεδρο λέγοντας: «Κύριε Πρόεδρε, αν ήξερα ότι θα εξελέγεσθε Πρόεδρος των ΗΠΑ δεν θα υπέγραφα το 1959 τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Με τη δική σας παρέμβαση τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι πολύ καλύτερα.»[11] Η πρόθεση του Μακάριου για αναθεώρηση

[8] Λάμπρου, ό.π., σ. 83-87
[9] Συρίγος, ό.π., σ. 150-151
[10] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 73
[11] Στο ίδο, σ. 41

του Συντάγματος ενισχύθηκε και από τον λαϊκό αναβρασμό και την αποτύπωση της δυσαρέσκειας αυτού στον ελληνικό Τύπο της Κύπρου.

Τον Οκτώβριο του 1962 ο Εθνάρχης, κατά την αποκάλυψη της προτομής του ήρωα της ΕΟΚΑ Μάρκου Δράκου, κορύφωσε την τουρκική αντίδραση διακηρύττοντας στο λαό της Κύπρου: «... Ο αγών δεν έληξε... το χρέος θα εξακολουθήσει να υφίσταται μέχρις ότου ο ιερός σκοπός, διά τον οποίον ο ήρως εθυσίασε την ζωή του εκπληρωθεί, μέχρις ότου το όνειρον της εθνικής αποκαταστάσεως γίνει πραγματικότης. Διότι αμετάθετοι παραμένουν οι σκοποί και αναλλοίωτον το τέρμα των αγώνων μας. Η ιστόρία δεν πλαστογραφειται, αι δε συμβάσεις, τας οποίας υπαγόρευσαν δεδομέναι συνθήκαι, δεν δύνανται να δεσμεύσουν επ'άπειρον τας συνειδήσεις. Ο ιστορικός νόμος υπήρξε πάντοτε επιτακτικός εις τη διαμόρφωσιν καταστάσεων, βάσει ουχί της θελήσεως των ολίγων και των μηχανορραφιών των ισχυρών, αλλά βάσει της θελήσεως της μεγάλης πλεοψηφίας του λαού, με γνώμονα την ηθική και το δίκαιο». [12]

Την οριστική του όμως απόφαση να προχωρησει στην κατεύθυνση αυτή την εξάγγειλε στις 5 Αυγούστου 1963 σε συνέντευξη που παραχωρησε στον Κώστα Χατζηαργύρη και που δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες *Ο Φιλελεύθερος* (της Λευκωσίας) και *Έθνος* (των Αθηνών). [13]

Αρχές Ιανουαρίου του 1963 ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε πει στον Πρέσβυ της Κύπρου Ν. Κρανιδιώτη: «Συμβούλευσε το Μακαριώτατο να μη φθάσει στα άκρα. Το Κυπριακό, αργά ή γρήγορα, θα λυθεί, και η Κύπρος θα ενωθεί με την Ελλάδα. Όλα όμως είναι ζήτημα χειρισμού και επικαίρου ενέργειας. Επί του παρόντος οι διεθνείς συνθήκες είναι ακόμη δυσμενείς. Παρακαλώ τον Μακαριώτατο να εξεύρει ειρηνικόν τρόπον λύσεως της κρίσεως».[14]

Η Κυβέρνηση Καραμανλή η οποία είχε υπογράψει τις Συμφωνίες, ήθελε οπωσδήποτε την τήρηση των όρων που περιλαμβάνονταν σ'αυτές. Χωρίς να αποκλείει τροποποίηση ή κατάργηση κάποιων διατάξεων του Συντάγματος, ήθελε το όλο εγχείρημα να μη γίνει αρχικά μονομερώς αλλά οι αλλαγές να προετοιμασθούν διπλωματικά και να συζητηθούν από τις εμπλεκόμενες πλευρές σε ένα φιλικό κλίμα.

[12] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 44
[13] Λάμπρου, ό.π., σ. 90
[14] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 47

Χαρακτηριστική είναι η επιστολή του τότε Υπουργού Ευάγγελου Αβέρωφ, ο οποίος τόνιζε ότι η μονομερής κατάργηση θα οδηγήσει σε όξυνση τις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας για μία ακόμη φορά, σχέσεις που ήδη κινούνταν σε τεντωμένο σχοινί απο τις αρχές του 1963 με την Άγκυρα να αμφισβητεί τη διεθνώς παραδεγμένη οροθετική γραμμή του Αιγαίου που υπήρχε ανάμεσα τους. Ο φόβος της Κυβέρνησης ήταν ότι κάτι τέτοιο θα είχε σοβαρές συνέπειες τόσο για τον λαό της Κύπρου όσο και για τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.[15]

Ο Μακάριος προφανώς δεν πείστηκε από τον Ευάγγελο Αβέρωφ ότι οι διεθνείς συνθήκες δεν ευνοούσαν τροποποιήσεις, καθώς οι άμεσα ή έμμεσα ενδιαφερόμενοι (Τουρκία, Αγγλία, ΗΠΑ) είχαν σοβαρά προβλήματα (Βερολίνο, Κούβα Βιετνάμ, Μέση Ανατολή) ενώ η Ελλάδα και η Τουρκία είχαν επιπλέον εσωτερικά προβλήματα. Ο Αρχιεπίσκοπος, λοπόν, δεν εγκατέλειψε τις απόψεις του ωστόσο, όμως, σεβόμενος ότι οι Συμφωνίες είχαν υπογραφεί με την Κυβέρνηση Καραμανλή δεν προέβει σε καμία ενέργεια. Τον Ιούνιο του 1963 η ελληνική Κυνέρνηση παραιτείται. Με την απομάκρυνση του Καραμαλή ο αρχιεπίσκοπος ουσιαστικά απομονωνόταν και έμενε εκτεθειμένος στις επιθέσεις οποιουδήποτε εναντιώνοταν στην πολιτική του. Στις 22 Νοεμβρίου δολοφονείται στην Αμερική ο Τζον Κένεντυ πράγμα το οποίο αν δεν συνέβαινε να έδινε άλλη τροπή στο Κυπριακό.

Με την ενθάρρυνση του βρετανού Ύπατου Αρμοστή σερ Αρθουρ Κλαρκ, ο οποίος είχε πάρει εγκριση από το Υπουργείο Κοινοπολιτειακών Σχέσεων στις 30 Νοεμβρίου 1963, ο Πρόεδρος της Κύπρου, αρχιεπίσκοπος Μακάριος, υπέβαλλε επίσημα 13 προτάσεις για αναθεώρηση του Συντάγματος στον αντιπρόεδρο Φαζίλ Κουτσιούκ, ενώ ταυτόχρονα δόθηκε αντίγραφο του υπομνήματος στις κυβερνήσεις των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων, με την παρατήρηση ότι η Κυπριακή Κυβέρνηση θεωρεί το θέμα της τροπολογίας του Συντάγματος καθαρά εσωτερικό της ζήτημα και δεν αναγνωρίζει σε κανέναν το δικαίωμα ανάμιξης ή οποιασδήποτε επέμβασης.[16]

Αναφορικά με τη στάση του Βρετανού Ύπατου Αρμοστή σερ Άρθρουρ Κλάρκ υπάρχουν πολλές ερμηνείες και εξηγήσεις. Ο Ευστάθιος Λαγάκος θυμάται χαρακτηριστικά: «Τον Νοέμβριο του 1963 ήμουν Επιτετραμμένος της Ελλάδος στην Κύπρο. Μία μέρα από τις τελευταίες του μήνα αυτού, η τότε Υπουργός Δικαιοσύνης,

[15] Κρανιδιώτης, ὸ.π., σ. 74
[16] Στο ίδιο, σ. 83

που αναπλήρωνε τον απουσιάζοντα Υπουργό Εξωτερικών με παρακάλεσε να σπεύσω στο γραφείο της για μια επείγουσα και ενδιαφέρουσα ανακοίνωση. Όταν έφτασε στο Κυπριακό Υπουργείο Εξωτερικών, η συμπαθέστατη Υπουργός, προς μεγάλη μου απορία, κλείδωσε την πόρτα του γραφείου της και μου είπε ότι θα μου έδειχνε ένα εξαιρετικά σπουδαίο χαρτί. Πράγματι η Υπουργός άνοιξε το χρηματοκιβώτιο και μου έδωσε να διαβάσω ένα δακτυλογραφημένο μνημόνιο, που είχε διορθώσεις και προσθήκες με το μολύβι. Ήταν τα 13 σημεία και οι χειρόγραφες διορθώσεις του Σερ Άρθρουρ Κλαρκ. Δοκίμασα φυσικά μια πολύ ευχάριστη έκπληξη. 'Καταλαβαίνεις', μου είπε η Υπουργός, 'τη σημασία που έχει το χαρτί αυτό'. Ευχαρίστησα και έφυγα αισιόδοξος και με αναπτερωμένο ηθικό. Γρήγορα όμως με έζωσαν τα φίδια της αμφιβολίας. Πώς είναι δυνατόν, σκεφτόμουνα, να ενθαρρύνει ο Βρετανός Πρέσβυς την Κυπριακή Κυβέρνηση, ενώ ήξερε καλά τη στάση της Τουρκίας; Πώς ήταν δυνατόν να πιστεύει ότι ο Κιουτσούκ θα τολμούσε να αγνοήσει την Άγκυρα της οποίας ήταν πάντοτε πειθήνιο όργανο; Αλλά αυτές οι αμφιβολίες έγιναν βεβαιότης σε λίγες μόνο μέρες μετά την επίδοση, στις 30 Νοεμβρίου1963, του υπομνήματος με τα 13 Σημεία. [...]».[17]

Οι προτάσεις έμειναν γνωστές ως τα «δεκατρία σημεία του Μακάριου» και σφράγισαν την ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στη συνοδευτική του επιστολή προς τους πρωθυπουργούς των χωρών αυτών δικαιολόγησε την ενέργεια του επισημαίνοντας την ανάγκη αναθεώρησης άρθρων του παρόντος Συντάγματος για την ομαλή λειτουργία και ανάπτυξη του κράτους μέσα σε ένα πνεύμα κατανόησης και φιλίας.

Τα δεκατρία σημεία ήταν τα εξής[18]:

1. Να καταργηθεί το δικαίωμα αρνησικηρίας (βέτο) του Προέδρου και του Αντιπροέδρου (άρθρο 50)
2. Ο (Τούρκος) Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας, και όχι ο Έλληνας Πρόεδρος της Βουλής, να αναπληρώνει τον (Έλληνα) Πρόεδρο σε περίπτωση προσωρινής απουσίας ή αδυναμίας του τελευταίου να ασκήσει τα καθήκοντα του.

[17] Αλεξανδράκης, Θεοδωρόπουλος, Λαγάκος, ό.π., σ. 32-33

[18] Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας

3. Ο ελληνοκύπριος Πρόεδρος και ο τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος να εκλέγονται από το σύνολο των μελών της βουλής και όχι όπως μέχρι τώρα από τους ομοεθνείς βουλευτές τους.
4. Ο Αντιπρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων να αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Βουλής σε περίπτωση προσωρινής απουσίας ή αδυναμίας του τελευταίου να ασκήσει τα καθήκοντα του.
5. Να καταργηθούν οι συνταγματικοί όροι του Συντάγματος που προέβλεπαν ξεχωριστές πλειοψηφίες για την ψήφιση ορισμένων νόμων από τη Βουλή.
6. Να ενοποιηθούν οι δήμοι των πέντε μεγάλων πόλεων της Κύπρου καθώς με το Σύνταγμα του 1960 προβλέπονταν χωριστοί ελληνοκυπριακοί και τουρκοκυπριακοί δήμοι.
7. Να ενοποιηθεί το σύστημα απονομής δικαιοσύνης και να καταργηθεί το σύστημα που υποχρέωνε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους να δικάζονται αποκλειστικά από δικαστές της κοινότητας τους.
8. Να καταργηθεί ο διαχωρισμός των σωμάτων ασφαλείας σε αστυνομία και χωροφυλακή.

9. Η αριθμητική δύναμη του στρατού και της αστυνομίας να καθορίζεται με νόμο της Βουλής και όχι όπως μέχρι τώρα, δηλαδή με απόφαση του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας.
10. Να τροποποιηθεί η αναλογία συμμετοχής 70:30 ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων αντίστοιχα στις δημόσιες υπηρεσίες και στα σώματα ασφαλείας και να γίνονται οι προσλήψεις κατ'αναλογία του πληθυσμού τους.
11. Να μειωθεί, από 10 σε 5, ο αριθμός των μελών της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας.
12. Να λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας με απλή πλειοψηφία και όχι με χωριστή των Ελληνικών και των Τουρκικών μελών.
13. Να καταργηθεί η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση, και να διατηρηθεί μόνο η Τουρκική, αφού τροποιηθεί το καθεστώς της, ώστε να διασφαλίζει τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, σαν μειονότητας.

Κάποιες από τις προτάσεις των δεκατριών σημείων του Μακάριου, όπως για παράδειγμα τα σημεία 2 και 4 ευνοούσαν και ενδυνάμωναν την τουρκική πλευρά.

Κάποιες όμως από τις προτάσεις του αναιρούσαν σε σημαντικό βαθμό τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τουρκικής οντότητας και αναφέρονταν γενικά στη αναθεώρηση θεμελιωδών και συνεπώς, μη αναθεωρήσιμων διατάξεων του Συντάγματος του 1960, βάσει του άρθρου 182.

Από τις εισηγήσεις του Μακαρίου ενδεχομένως στόχος του να ήταν η υπέρβαση των προνοιών διαιρετικού χαρακτήρα, των προκαθορισμένων ποσοστών και των δικαιωμάτων αρνησικυρίας που παρείχε το Σύνταγμα και η δημιουργία και η ενίσχυση των ενοποιητικών στοιχειών σ' αυτό. Οι προτάσεις αυτές όμως, δεν βρήκαν πρόσφορο έδαφος, ούτε ανάμεσα στις εγγυήτριες δυνάμεις, ούτε ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους. Η Τουρκία μάλιστα απέρριψε τις εισηγήσεις Μακαρίου, προτού τοποθετηθεί η τουρκοκυπριακή ηγεσία. Ο Κρανιδιώτης, ο στενότερος συνεργάτης του Μακαρίου, θα παρατηρήσει: «Η πρόθεση του Μακαρίου ήταν σωστή. Η μεθόδευση όμως της τροποποίησης του Συντάγματος δεν ακολούθησε τη διαδικασία εκείνη, που θα επέτρεπε να πραγματοποιηθούν οι σχεδιαζόμενες μεταβολές χωρίς αντιδράσεις. Η βελτίωση του Συντάγματος έπρεπε να επιδιωχθεί βαθμιαία και σε στενή συνεργασία με τους Τουρκοκυπρίους, την Άγκυρα και την Αθήνα.» Ο Μακάριος επιδίωκε με τις συνταγματικές προτάσεις του να προσδώσει στο κράτος περισσότερο ενιαίο χαρακτήρα. Τα περισσότερα σημεία οδηγούσαν σε σημαντική αποδυνάμωση του δικοινοτικού χαρακτήρα της κυπριακής πολιτειακής τάξης. Η πολιτική βούληση του Μακαρίου ήταν δεδομένη στο εν λόγω θέμα, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως όλες του οι προτάσεις ήταν απαράδεκτες.

1.1 Η οπτική του ελλαδικού Τύπου λίγο πριν και μετά την υποβολή υπομνήματος του Μακαρίου

Το Κυπριακό, ως ένα φλέγον ζήτημα είχε περίοπη θέση στον ελλαδικό Τύπο, εκείνη την περίοδο. Τα όσα συνέβαιναν απασχολούσαν την κοινή γνώμη και αποτυπώνονταν στα άρθρα των εφημερίδων, πολλές φορές με διαφορετικό τρόπο ή τονίζοντας διαφορετικά γεγονότα. Ήδη από τις αρχές του Νοεμβρίου παρατηρείται στα άρθρα των εφημερίδων η τεταμμένη κατάσταση που κυριαρχούσε όχι μόνο στο Νησί αλλά και ανάμεσα στις άλλες δυνάμεις.

Χαρακτηριστικά, η εφημερίδα *Η Καθημερινή* στις 9 Νοεμβρίου αναφέρεται, με εκτενές της άρθρο, σε βιβλίο το οποίο περιείχε σωβινιστικά συνθήματα για την Κύπρο, εκτυπώθηκε στην Κωνσταντινούπολη, στάλθηκε από το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο και διανεμήθηκε στο τουρκικό σύνταγμα στην Κύπρο. Σ'αυτό υπογραμμίζεται έντονα ότι η Κύπρος είναι προωθημένο τουρκικό φυλάκιο ενώ στο τέλος τονίζει την αναμόνη των Ελληνοκυπρίων τη χάραξη της νέας πολιτικής από τον Γ. Παπανδρέου όσον αφορά το Κυπριακό. Μάλιστα, το άρθρο κάνει λόγο και για ένα ποίημα που εμπεριέχεται στο βιβλίο αυτό και το οποίο αναφέρει το εξης: «Ο Μακάριος ας ωρίεται όσον θέλει, φθάνει να αποστείλη μήνυμα ο Κιουτσούκ. Του κάκου παραληρείς Μακάριε, το πράσινο νησί είναι τουρκικό και δεν μπορεί να περιέλθει εις τους εχθρούς. Ο φαντάρος θα φροντίση διά λογαριασμόν της Κύπρου. Το μέρος όπου θα δώσεις λογαριασμόν (μάθημα) θα είναι η Θεσσαλονική». Στο εξώφυλλο του βιβλίου, έτσι όπως αναπαράγεται στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* από την εφημερίδα *Μάχη*, αναγράφεται: Η Κύπρος είναι δική μας. Είναι το άστρο του έθνους που θα λάμπη. Είναι δικό μου, είναι μόνον του έθνους μου» ενώ χαρακτηρίζει ως αερολογία τον ισχυρισμό των Ελλήνων ότι η Κύπρος είναι ελληνική. Την ίδια ημέρα έντυπο της εφημερίδας *Ελευθερία* στο πρωτοσέλιδο του σε μικρής έκτασης άρθρο αναφέρεται στον Μακάριο, σύμφωνα με το οποίο ο τελευταίος έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα προς τον Γ. Παπανδρέου ενώ γνωστοποιήθηκε ότι ο αρχιεπίσκοπος θα ενημερώσει την ελληνική κυβέρνηση για την κατάσταση που επικρατεί καθώς θέλει να υλοποιήσει τα σχέδια του για άρση του πολιτικού αδιεξόδου το συντομότερο δυνατό. Τέλος, γίνεται λόγος και για το τουρκικό βιβλίο, επισημαίνοντας επίμαχα και προκλητικά σημεία του.

Στις 12 Νοεμβρίου στα *Τα Νέα* αναφέρεται στο ότι το ζήτημα της αναθεώρησης του Συντάγματος της Κύπρου πλησιάζει προς τη λύση του. Στην πρώτη δημοσιεύτηκε η πληροφορία ότι οι 35 έλληνες βουλευτές θα παραιτηθούν για διαλυθεί η Βουλή της Κύπρου και να επισπευθεί η αναθεώρηση με την προκήρυξη εκλογών. Οι εναπομείναντες 15 τουρκοκύπριοι βουλευτές δεν θα αποτελούν απαρτία και η Βουλή θα πρέπει να διαλυθεί. Στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι ο Μακάριος είχε δηλώσει κατ'επανάληψη ότι προτίθεται να τροποποιήσει το Σύνταγμα κατά το προσεχές έτος. Από ελληνικής πλευράς θεωρείται ανεφάρμοστο, μη πρακτικό και εξαιρετικά ευνοϊκό προς την τουρκική μειονότητα. Από τουρκικής πλευράς υποστηρίζεται ότι το Σύνταγμα δεν είναι δυνατόν να τροποποιηθεί μονοπλεύρως. Οποιαδήποτε ελληνική απόπειρα μονομερούς ενέργειας θα προκαλέσει την επίσημη επέμβαση της Τουρκικής Κυβέρνησης για την προστασία των τουρκικών προνομιών και την πιστή εφαρμογή των Συμφωνιών της Ζυρίχης. Από απόσπασμα της εφημερίδας *Φιλελεύθερος* αναφέρεται η πλήρη συμπαράσταση της Κυβέρνησης Παπανδρέου σε ό,τι αφορά την απόφαση του Μακάριου για τη βελτίωση της κατάστασης στην Κύπρο όσον αφορά την αναθεώρηση πολλών διατάξεων του Κυπριακού Συντάγματος οι οποίες αφενός παρεμποδίζουν την ομαλή λειτουργία του κυπριακού κράτους και αφετέρου αντίκεινται στις ελευθερίες και στην αρχή της αυτοδιάθεσης του ελεύθερου κόσμου.

Μία μέρα μετά, οι εφημερίδες *Η Καθημερινή* και *Ελευθερία* δημοσιεύουν από τον ανταπορκιτή του *Φιλελεύθερου* ότι ο Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου ενδιαφέρεται έντονα για την αποκατάσταση μόνιμης και σταθερής ομαλής εθνικής και πολιτικής ζωής στην Κύπρο και γι΄αυτό και η Ελλάδα θα εκδηλώσει ουσιαστικότερη διάθεση συμπαράστασης για να τηρηθεί μια σθεναρή και αποφασιστική στάση απέναντι στις τουρκικές απειλές για εισβολή στην Κύπρο. Παράλληλα, αναφέρονται στην επικείμενη επίσκεψη του Μακάριου στην Αθήνα τέλη Δεκεμβρίου του 1963, πρόθεση που είχε εκδηλώσει ο ίδιος λίγους μήνες νωρίτερα. Ωστόσο, μία μέρα μετά η *Καθημερινή* ακυρώνει αυτή την πρόθεση μέσα από τα λόγια του ίδιου του Αρχιεπισκόπου, ό όποίος χαρακτήρισε κάτι τέτοιο πρόωρο, ενώ η εφημερίδα *Ελευθερία* σε ανταπόκριση της από την Αθήνα τόνιζε ότι η συγκεκριμένη μετάβαση του Μακαρίου ήταν πρωτοβουλία του Υπουργού Εξωτερικών Σ. Βενιζέλου προκειμένου να υπάρξει ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στους εκπροσώπους της ελληνικής Κυβέρνησης και της κυπριακής ηγεσίας, μετά την εξασφάλιση ψήφου

εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση. Μάλιστα, στις 15 Νοεμβρίου, κάνοντας ακόμη πιο συγκεκριμένη την αναφορά του Αρχιεπισκόπου *Η Καθημερινή* αναφέρει ότι εφόσον η Κυβέρνηση Παπανδρέου δεν είναι γνωστό αν θα παραμείνει στην εξουσία οποιαδήποτε συνομιλία θα στερούνταν νοήματος καθώς δεν θα μπορούσε να αναλάβει καμία δέσμευσει αλλά και να δώσει την οποιαδήποτε συμβουλή στο πρόβλημα.

Στις 16 Νοεμβρίου η ίδια εφημερίδα κάνει λόγο σε τίτλο της για βασικές διαφορές ανάμεσα στις απόψεις της Ελληνικής Κυβέρνησης και του Μακαρίου για την αντιμετώπιση του Κυπριακού. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με δηλώσεις του Θεμιστοκλή Δέρβη, αρχηγού της Δημοκρατικής Ένωσης η οποία αντιπολιτευόταν την πολιτική του Αρχιεπισκόπου, μετά τη συνάντηση του με τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας, «η ελληνική κυβέρνηση θα μελετήσει σε νέα βάση το Κυπριακό μετά τις 11 Δεκεμβρίου γιατί τότε θα γνωρίζει αν θα γίνει προσφυγή για νέες εκλογές. Η τελευταία γνωρίζει όλες τις λεπτομέρειες που αφορούν το Κυπριακό και πράξει οτιδήποτε απαιτείται για το εθνικό της συμφέρον». Στο τέλος του άρθρου σε απάντηση στο ερώτημα αν ο Μακάριος θα μεταβεί στην Αθήνα, η απάντηση του Θ. Δέρβη, έτσι όπως αναγράφεται, ήταν η εξης: «Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος θα κληθή να λογοδοτήση επί του κυπριακού, διά το οποίον είναι ο μόνος υπεύθυνος». Στην εφημερίδα «*Τα Νέα*» σε συνομιλία του με τον Θ. Δέρβη ο Υπουργός Εξωτερικών Σ. Βενιζέλος τόνισε ότι πέρα από καθε άλλο προέχει η ενότητα του ελληνικού στοιχείου στην Κύπρο. Η εφημερίδα *Το Βήμα* σε μικρής έκτασης άρθρο αναφέρεται σε δημοσίευμα της εφημερίδας *Νατζάκ* στο οποίο ειπώθηκε το εξής: «Δεν θα εκπλαγώμεν εαν η Κύπρος αποβη σκηνή γεγονότων που θα εκθέσουν εις κίνδυνον την ειρήνην της Μέσης Ανατολής, εάν ο Μακάριος και ο κ. Παπανδρέου τιμήσουν τις υποσχέσεις των προς τας «μάζας», ενώ αναφέρεται ότι: «Η Κύπρος θα εισέλθη εις απερίγραπτον σκοτεινήν εποχήν, οίαν δεν γνώρισε ποτέ».

Στις 19 Νοεμβρίου γίνεται γνωστό από την εφημερίδα *Το Βήμα* ότι ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προήδρευσε σε σύσκεψη των Ελλήνων Κυπρίων Υπουργών στην οποία συμμετείχε και ο πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλ. Κληρίδης. Η σύσκεψη πιστεύεται ότι αφορά απόφαση για την καταγγελία ορισμένων βασικών διατάξεων του Συντάγματος ως ανεφάρμοστο -όπως ήταν για παράδειγμα το ζήτημα των χωριστών δήμων, των δικαστηρίων, του ποσοστου των προσλήψεων στις δημόσιες υπηρεσίες (30% για τους τουρκοκύπριους

και 70% για τους ελληνοκύπριους) και της χωριστής πλειοψηφίας στη Βουλή. Επίσης, το άρθρο αναφέρει ότι πριν γίνει το οτιδήποτε πρώτα θα υποβληθούν εγγράφως προτάσεις στην τουρκοκυπριακή πλευρά για τις προτεινόμενες τροποποιήσεις. Στο τέλος του κάνει λόγο στις δηλώσεις του Δέρβη ο οποίος καλούσε από τη μία πλευρα τον Μακάριο να υποβάλλει την παραίτηση του και από την άλλη πλευρά τον Γρίβα να αναλάβει την προεδρία προκειμένου να επέλθει η πολυπόθητη ενότητα και θα βγει ο κυπριακός λαός από το αδιέξοδο του.

Στις 24 Νοεμβρίου 1963 στην *Καθημερινή*, σε μιας μικρής έκτασης άρθρο, δηλώνεται πως με τηλεγράφημά του ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εξέφρασε τα συλλυπητήριά του, μαζί με άλλους ηγέτες, στον Τζόνσον και την οικογένεια Κέννεντυ για την απώλεια του δολοφονηθέντος ενώ στο ίδιο άρθρο γίνεται λόγος ότι σε συνέντευξη του στην τηλεόραση ο πρώτος δήλωσε ότι ήξερε τη φυσιογνωμία του εκλιπόντος και στιγμάτησε το έγκλημα.

Τέσσερις μέρες μετά, σε ένα μακροσκελές άρθρο η εφημερίδα *Καθημερινή* αναφέρεται αρχικά στην τουρκική εφημερίδα *Ακίν* ότι κατα τη συνάντηση των Βενιζέλου, Ινονού και Ερκίν στην Ουάνσιγκτον, εξετάστηκε εν συντομία το κυπριακό και οι τούρκοι ηγέτες επέστησαν την προσοχή του αντιπροέδρου της ελληνικής Κυβέρνησης για τα δυσάρεστα αποτελέσματα τα οποία θα προκληθούν από την εμμονή των Ελληνοκυπρίων όσον αφορά την ανατροπή των συμφωνιών του 1959, Ζυρίχης-Λονδίνου. Ακόμη, η εφημερίδα αναπαράγει δημοσίευμα της, επίσης, τουρκικής εφημερίδας *Μποζκούρτ*» η οποία αναφερόμενη στις δηλώσεις του Μακάριου, ότι δηλαδή αποκλείει συμμετοχή του σε ενδεχόμενη τετραμερή διάσκεψη για το κυπριακό ζήτημα, τις χαρακτήρισε άνευ αιτίας ενώ στην αναπαραγωγή των δημοσιεύσεων της εφημερίδας *Φιλελεύθερος* αναφέρεται απόσπασμα από το προκλήτικό άρθρο, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως άμεση ή έμμεση απειλή, του τούρκου αρθρογράφου το οποίο έχει ως εξής: «Η δολοφία του προέδρου Κένεντυ επροκάλεσε βαθύτατην λύπην, Εν τω μεταξύ, διαπιστώνω ότι οι Έλληνες Κύπριοι ηγέται δεν ήλλαξαν τακτική και σκέπτομαι το τραγικό τέλος των. Βεβαίως δεν είναι δύσκολον να μεταβουν εις Ελβετίαν, αναχωρούντες από μίαν λίμνην αίματος. Η ιστορία όμως απέδειξεν ότι πολλάς φοράς δεν μένει καιρός διά φυγήν».

Από την άλλη πλευρά η εφημερίδα *Ελευθερία* σε δημοσίευμα της αναφέρεται στην άποψη της κυπριακής Αντιπολίτευσης η οποία θεωρεί την ανατροπή και, όχι την

αναθεώρηση, των Συμφωνιών της Ζυρίχης καθώς και την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδίαθεσης του κυπριακού λαού ως τη μόνη διέξοδο από το αδιέξοδο των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.

Στις 29 Νοεμβρίου, *Το Βήμα*, αναφέρεται στην επικριτική πολιτική της τουρκικής εφημερίδας *Χαλκίν Σεσί*, όργανο του αντιπροέδρου Κιουτσούκ στην οποία αναγράφεται ότι είναι αδύνατο θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος να αναθεωρηθούν αυθαίρετα, λεγοντας έμμεσα ότι ο Μακάριος λειτουργεί εσφαλμένα δηλώνοντας ότι δεν θα παρακολουθήσει την τετραμερή διάσκεψη με τους αντιπροσώπους των εγγυήτριων Δυνάμεων. Παράλληλα, αναφέρεται στην ανακοίκωση του ΑΚΕΛ, συμφωνά με το οποίο οι προτάσεις του Αρχιεπισκόπου για την κατάργηση της Συνθήκης Εγγυήσεως και την αναθεώρηση του Συντάγματος θεωρούνται λογικές και ρεαλιστικές και αυτό το χρησιμοποιεί ο Χατζηνικολάου και ως τίτλο στο άρθρο του.

Στις 4 Δεκεμβρίου η εφημερίδα *Τα Νέα* αναπαράγοντας τα δημοσιεύματα της κυπριακής εφημερίδας *Φιλελεύθερος* υπογράμμισε την αναμενόμενη σφοδρή αντίδραση στην αναθεώρηση από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων, με την υποστήριξη της Άγκυρας. Παράλληλα, συγκίνηση προκάλεσε η απόπειρα ανατίναξης του ανδριάντα του ήρωα της ΕΟΚΑ Μάρκου Δράκου.

Στις 5 Δεκεμβρίου 1963 σε πρωτοσέλιδο της η εφημερίδα *Η Καθημερινή* αναφέρει ότι την προηγούμενη Δευτέρα (30/11/1963) ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέδωσε στους πρεσβευτέστης Αγγλίας, Ελλάδας και Τουρκίας, που βρίσκονται στη Λευκωσία, σχέδιο τροποποιήσεως ορισμένων διατάξων του Συντάγματος της Κύπρου, το οποίο δεν είναι προς συζήτηση αλλά δόθηκε απλώς προς ενημέρωση ενώ επισημαίνεται στους τίτλους ότι η Ελλάδα θεωρεί το ζήτημα εσωτερική κυπριακή υπόθεση ενώ στο κείμενο τονίζεται ότι κάτι τέτοιο είναι αποδεκτό και σύμφωνο με την κυπριακή Κυβέρνηση. Με τις προτεινόμενες τροποποιήσεις στόχος είναι η αποφυγή διενέξεων ανάμεσα στην ελληνική και τουρκική κοινότητα.

2. Η κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο

Ο Αντιπρόεδρος Κιουτσούκ δέχτηκε χωρίς διαμαρτυρία το υπόμνημα αλλά επιφυλάχτηκε να απαντήσει. Στις 6 Δεκεμβρίου 1963 ο τότε Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Φεριντούν Τζαμάλ Ερκίν σε δήλωση του απέρριψε τις προτάσεις του αρχιεπίσκοπου Μακάριου.

Λίγες μέρες αργότερα ο Τούρκος Πρεσβευτής στη Λευκωσία Οζκόλ επέδωσε ρηματική διακοίνωση στον Μακάριο με την οποία η Τουρκία απέρριπτε τα δεκατρία σημεία του υπομνήματος ώστε να μη θιγεί η ισορροπία που είχε επιτευχθεί με τον διακανονισμό της Ζυρίχης και απειλούσε με στρατιωτική επέμβαση σε περίπτωση οποιασδήποτε μεταβολής του Συντάγματος. Ο Εθνάρχης από την πλευρά του χαρακτήρισε τη Διακοίνωση απαράδεκτη ενώ με το περιεχόμενο της ήταν σαν μια αδικαιολόγητη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου.

Ο Μακάριος κατηγορήθηκε ότι με την υποβολή των δεκατριών σημείων επιχείρησε να καταπατήσει τα δικαιώματα της τουρκικής κοινότητας και έγινε γι'αυτό η αιτία των διακοινοτικών συγκρούεων που ακολούθησαν. Η εφημερίδα του Κιουτσούκ, αναφερόμενη στα 13 σημεία, έγραφε χαρακτηριστικά: «Αυτοί που σκάβουν το λάκκο της Τουρκικής Κοινότητας πρέπει να σκάψουν στα δικά τους μέτρα, για να μπορέσουν εύκολα να βγούν απ'αυτό, όταν θα πέσουν οι ίδιοι μέσα, στο σύντομο μέλλον».

Από την πλευρά του, το Στέητ Ντηπάρτμεντ στην Άγκυρα και τη Λευκωσία χαρακτήρισε δια στόματος των Αμερικανών πρεσβευτών στην Αθήνα, το διάβημα του Μακαρίου σαν μονομερή ενέργεια δείχνοντας αρνητική στάση στο ζήτημα. Τα συμφέροντα του ΝΑΤΟ, ύστερα από τις δυσμενείς εξελίξεις για τη Δύση στο χώρο της Μέσης Ανατολής υπαγορευόταν από μια πολιτική κατευνασμού και προσεταιρισμού της Τουρκίας καθώς η τελευταία κατείχε ισχυρή θέση ως συνέταιρος της Ατλαντικής συμμαχίας στο χώρο αυτό.

Μετά την υποβολή των 13 σημείων παρατηρήθηκαν ύποπτες κινήσεις στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας και των άλλων πόλεων της Κύπρου. Η ατμόσφαιρα στη Μεγαλόνησο ήταν τεταμένη. Ο τότε Υπουργός Εσωτερικών Πολύκαρπος Γεωργκάτζης (Ακρίτας) διέταξε να ληφθούν αυξημένα μέτρα επιφυλακής. Ελληνες αστυνομικοι καθώς και μέλη της Εθνικής Οργάνωσης Κύπρου (Ε.Ο.Κ.) στα οποία

βρισκονταν πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ αλλά και άλλοι εθελοντές, πύκνωσαν τις νυχτερινές περιπολίες τους και επάνδρωσαν παρατηρητήρια σε περιοχές που συνόρευαν με τουρκικούς τομείς. Στο ίδιο μήκος κύματος κυμαίνονταν και οι Τούρκοι. Τα γεγονόταν, μάλιστα, καταδεικνύουν ότι οι Τουρκοκύπριοι όχι μόνο ανέμεναν αλλά και επεδίωκαν σύγκρουση με τους Ελληνοκύπριους. Και στις δύο πλευρές υπήρχε εκνευρισμός καθώς ήταν σε ετοιμότητα για να μη βρεθούν προ εκπλήξεως σε περίπτωση αιφνιδιασμού. [19]

Ο Γεωρκάτζης μάλιστα έχοντας κυρίως στρατιωτικά κριτήρια και με την πληροφορία ότι οι Τούρκοι θα μετακινούσαν 300 αυτόματα όπλα σε περιοχές εκτός Λευκωσίας, έδωσε εντολή για έλεγχο των αυτοκινήτων που έβγαιναν νύχτα από τον τουρκικό τομέα, κάτι το οποίο ήταν εκ διαμέτρου αντίθετο με την πρόθεση που είχε η ελληνοκυπριακή ηγεσία ώστε να μην δοθεί αφορμή για ένοπλη σύρραξη.[20]

Την νύχτα της 20ης προς την 21η Δεκεμβρίου 1963 μια συμπλοκή της αστυνομίας με ομάδα Τουρκοκυπρίων και η ανταλλαγή πυροβολισμών οδήγησαν στον φόνο ενός Τουρκοκύπριου και μιας Τουρκοκύπριας και τον τραυματισμό ενός Έλληνα αστυνομικού και αποτέλεσαν την αφορμή για τις διακοινοτικές ταραχές που ακολούθησαν. Το οικοδόμημα της Ζυρίχης από εκείνη τη στιγμή κατέρρευσε. Παρά τις προσπάθειες του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας να σταματήσουν την αιματοχυσία τα πράγματα δεν ήταν ανατρέψιμα. [21]

Η αντίδραση των Τουρκοκυπρίων απέδειξε ότι η τουρκική κοινότητα ήταν πολύ καλά οργανωμένη, κυρίως στρατιωτικά, για ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Την επόμενη μέρα η ΤΟΥΡΔΥΚ εγκατέλειψε τους στρατώνες της και απέκοψε τη συγκοινωνία μεταξύ Λευκωσίας και Κερύνειας. Ταυτόχρονα, δυνάμεις των Τουρκοκυπρίων, οι οποίες είχα εξοπλισθεί και οργανωθεί άριστα από Τούρκους αξιωματικούς, κατέλαβαν τις βόρειες συνοικίες της Λευκωσίας, ενώ άλλες κινήθηκαν από το Νότο στο Βορρά δημιουργώντας προγεφυρώματα στην Αμμόχωστο, τη Λεύκα, τη Μανσούρα και άλλα σημεία του Νησιού. Οι ομάδες αυτές φαινόταν ότι δρούσαν σύμφωνα με σχέδιο που είχε εκ των προτέρων εκπονηθεί από το Τουρκικό Επιτελείο.

[19] Λάμπρου, ό.π., σ. 107-108
[20] Στο ίδιο, σ. 108
[21] Στο ίδιο, σ. 109

Ακολούθησαν αιματηρές συγκρούσεις με αποτέλεσμα οι Τουρκοκύπριοι να ελέγχουν τα βόρεια τμήματα της παλιάς πόλης της Λευκωσίας και μιας μεγάλης έκτασης του λεκανοπεδίου που εκτείνεται στο βορρά μέχρι το οχυρό του Αγίου Ιλαριώνα το οποίο δέσποζε στην κορυφή του Πενταδάκτυλου, ελέγχοντας όλη την περιοχή προς την παραλία της Κερύνειας. [22]

Ο Γεώργιος Παπανδρέου αναφερόμενος στα γεγονότα της Κύπρου είπε στον Ν. Κρανιδιώτη: «Σας εκάλεσα δια να σας διερμηνεύσω την ανησυχίαν της Ελληνικής Κυβερνήσεως δι'όσα διαδραματίζονται σήμερον εις Κύπρον. Αι πληροφορίαι, τας οποίας έχομεν εμφανίζουν την Νήσον εν εξεγέρσει, και την κατάστασιν χαώδη και άκρως συγκεχυμένην. Αντιλαμβάνομαι, ότι ο Κυπριακός λαός εξεγείρεται εναντίον των Συμφωνιών. Η θέσις μας έναντι των Συμφωνιών τουτών είναι γνωστή. Δ'ημάς αποτελούν μίαν επαχθή κληρονομίαν, εναντίον της οποίας θα αντιδράσωμεν με όλα τα εις την διάθεσιν μας μέσα. Διαφωνώ, όμως, ως προς την πολιτικήν γραμμήν, την οποία ακολουθεί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, (α) διότι νομίζε, ότι η παρούσα στιγμή δεν είναι κατάλληλος, και (β) διότι πάσα ενέργεια εν Κύπρω θα πρέπει να γίνεται εν συνεννοήσει μετά της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Το θέμα είναι εθνικόν, και δια την διαχείρισίν του υπέχομεν όλοι ίσας ευθύνας. Δυστυχώς δεν έχομεν ενημερωθεί ούτε επί των προηγηθέντων της επιδόσεως των 13 σημείων του Αρχιεπισκόπου Μακάριου προς τον Αντιπρόεδρο Κιουτσούκ, ούτε επί της εξελίξεως των μετά ταύτα γεγονότων, ούτε επί των προσφάτων επεισοδίων. Φοβούμαι, ότι η ενέργεια αυτή του Μακαριώτάτου ενέχει πολιτικόν χαρακτήρα και είναι εκδήλωσις συνηρτημένη κατά κάποιον τρόπον, με τας εν Ελλάδι πολιτικάς εξελίξεις. Λυπούμαι να παρατηρήσω ότι ο Μακάριος επέλεξε τον χειρότερον χρόνον, διότι αυτήν την στιγμήν υπάρχει Κυβερνητική κρίσις και εις την Τουρκίαν και εις την Ελλάδα, και διότι δεν έχει γίνει η αναγκαία διπλωματική προεργασία προς την κατεύθυνσιν ιδίως του Βρεταννικού παράγοντος. Η Κύπρος θα αποκτήσει την ανεξαρτησίαν της. Αλλά προς τούτο πρέπει να εργασθώμεν όλοι από κοινού και εκ συμφώνου. Επαναλαμβάνω ότι θεωρώ άκαιρον την παρούσαν ενέργειαν του Αρχιεπισκόπου, ενέργειαν η οποία δι'εμέ προσωπικώς έχει πολιτικόν χαρακτήρα. Προ ολίγου με επισκέφθη ο στρατηγός Γρίβας και μου περιέγραψε την εν Κύπρω κατάστασιν και την τεράστιαν απειλήν η οποία επικρέμαται επί των Ελλήνων της Νήσου. Πρέπει να αποσοβήσωμεν μίαν νέαν συμφοράν. Εκάλεσα τον Αρχιεπίσκοπο, όπως απευθύνει έκκλησιν μετριοπάθειας και

[22] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 87-88

ειρηνεύσεως, στέλλω δε αύριον την πρωίαν, ως ειδικόν απεσταλμένον της Κυβερνήσεως εις Κύπρον, τον πρώην Υπουργό και τέως Πρέσβυν εις Ουάσιγκτον κ. Γεώργιον Μελάν δια να υποδείξει εις τον Αρχιεπίσκοπον την ανάγκην ειρηνεύσεως, συνεργασίας μετά των Τούρκων και αποκαταστάσεως της τάξεως.» [23]

Οι ημέρες εκείνες των Χριστουγέννων του 1963 ήταν κρίσιμες και αγχώδεις. Ο Ν. Κρανιδιώτης στις 26 Δεκεμβρίου σε πρωινή συνάντησή του με τον Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου ζήτησε από την ελληνική Κυβέρνηση να βοηθήσει τους Έλληνες της Κύπρου όπως η τουρκική Κυβέρνηση βοηθάει τους Τουρκοκύπριους, τηρώντας σταθερή στάση, παρέχοντας υλική και κυρίως ηθική βοήθεια στις αγωνιζόμενες ένοπλες Κυπριακές δυνάμεις και κινητοποιώντας τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας, ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν κάθε ενδεχόμενο. Η απάντηση του Γ. Παπανδρέου ήταν ότι η ελληνική Κυβέρνηση θα κάνει το καθήκον της στο μέτρο του δυνατού, δεν μπορεί όμως να γίνει «ουραγός της Κυπριακής Κυβέρνησης». Τόνισε ότι έχει βάσιμες υποψίες να πιστεύει ότι ο Αρχιεπίσκοπος λειτούργησε με τέτοιο τρόπο δημιουργώντας πολιτικές επιπτώσεις στην Ελλάδα σε μια περίοδο κρίσης. Το Κυπριακό είναι ένα εθνικό θέμα και πρέπει να λυθεί με τη συνεννόηση τόσο της Ελλάδας όσο και της Κύπρου. Επεσήμανε ότι η Κύπρος πρέπει να αποκτήσει την ελευθερία της και να αποδεσμευτεί από τις εγκληματικές, όπως τις χαρακτηρισε, συμφωνίες στις οποίες την έσυραν άλλοι. Κατί τέτοιο πρότεινε ότι θα μπορούσε να γίνει από των Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και σε καμία περίπτωση μέσω των τριμερών ή πενταμερών διασκέψεων οι οποίες περιπλέκουν περισσότερο τα πράγματα. Τέλος, δήλωσε την πεποίθηση του ότι στις νέες εκλογές που θα γίνουν στη χώρα η Ένωση Κέντρου θα εξέλθει πολύ ισχυρή και θα μπορέσει να εργαστεί πάνω σ'αυτό το πολύ σημαντικό θέμα.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, βλέποντας από τη μία πλευρά την αδυναμία των των Ελληνοκυπριακών ένοπλων δυνάμεων να επιβληθούν στους Τούρκους και από την άλλη πλευρά την άρνηση της Ελληνικής Κυβέρνησης να βοήθησει δίνοντας στρατό στην Κύπρο, αναγκάσθηκε να δεχτεί και αυτός την πράσινη γραμμή και το κοινό ειρηνευτικό σχέδιο Ελλάδας, Βρετανίας και Τουρκίας.[24]

[23] Κρανιδιώτης, ό.π, σ. 93-94
[24] Στο ίδιο, σ. 89

Παράλληλα, τουρκικά αεροπλάνα επιχειρούσαν αλλεπάλληλες πτήσεις πάνω από την Κύπρο και ο αρχηγός του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου δήλωνε ότι ο τουρκικός στρατός «είναι αποφασισμένος να υπερασπίσει τα συμφέροντα και την τιμή του έθνους». Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και οι δηλώσεις του Προέδρου της Τουρκίας ο οποίος απηύθυνε μηνύματα για τον Μακάριο και την Κυβέρνηση τους οποίους κατηγορούσε για γενόκτονία στον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών και τη Βασίλισσα της Μ. Βρετανίας. Την ίδια στιγμή Τούρκοι φοιτήτες διαδήλωναν με σύνθημα «Η Κύπρος είναι Τουρκική» στην Άγκυρα και την Κωσταντινούπολη. [25]

Η κατάρρευση της Πρώτης Κυπριακής Δημοκρατίας στα τέλη του 1963 δημιούργησε μια νέα σοβαρή κρίση στη Δυτική Συμμαχία υπονομεύοντας όχι μόνο το ΝΑΤΟ αλλά και τις φιλικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν από το 1960 έως το 1963 Οι πρώτες προσπάθειες της Αμερικής είχαν ως στόχο την παύση των εχθροπραξιών μεταξύ των δύο κοινοτήτων ώστε να διασωθεί το status quo των Συφωνιών Ζυρίχης –Λονδίνου του 1959. Με την κατάπαυση του πυρός μπορεί ως ένα σημείο να ευνοούνταν ο Μακάριος αλλά θα άρχιζαν οι συνολιμίες εκ νέου για διακανονισμό του Κυπριακού κάτι το οποίο θα απέτρεπε την πιθανότητα ενός Ελληνο-Τουρκικού πολέμου αλλά και την υπονόμευση της συνοχής του ΝΑΤΟ. Η αποδοχή της ιδέας για μια νέα λύση του Κυπριακού από την Αμερική σήμαινε ότι σιωπηλά τουλάχιστον αναγνώριζε ότι οι συμφωνίες αυτές έπρεπε να αναθεωρηθούν, όχι μόνο λόγω της αποτυχίας τους να διευθετήσουν την Ελληνο-Τουρκική διαμάχη στο Κυπριακό αλλά και γιατί ο Μακάριος με τη βοήθεια των αδέσμευτων χωρών και της Σοβιετικής Ένωσης προσπαθούσε να πετύχει την αναθεώρηση τους μέσα και έξω από τον ΟΗΕ. Ακόμη μία ανησυχία ήταν ότι ο Αρχιεπίσκοπος υποστηριζόταν και από το ΑΚΕΛ, το οποίο στις Συμφωνίες αυτές Καραμανλής και Μεντερές είχαν συμφωνήσει την απαγόρευση του ίδιου και της δραστηριότητάς του.[26]

Τα μεσάνυχτα της 27ης προς την 28η Δεκεμβρίου 1963 ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού σε επείγον τηλεφώνημα που έκανε στον Πρέσβυ Νίκο Κρανιδιώτη ανάγγειλε την επικείμενη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο και του ζήτησε να ενημερώσει την Ελληνική Κυβέρνηση παρακαλώντας για βοήθεια.

[25] Κρανιδιώτης, ό.π, σ. 90

[26] Βαγγέλης Κουφουδάκης, *Η Κύπρος και οι υπερδυνάμεις της (1960-1979) στο: Κύπρος, Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Εστία, 2009, σ. 365-366

Τουρκικά πλοία είχαν εισχωρήσει στα Κυπριακά ύδατα και κατευθύνονταν προς τις ακτές τις Κερύνειας.

Η κυπριακή κρίση έπαιρνε γρήγορα διεθνείς διαστάσεις με την έκκληση που απηύθυνε στις 28 Δεκεμβρίου 1963 η Κυπριακή Κυβέρνηση στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών καταγγέλοντας τις τουρκικές στρατιωτικές επεμβάσεις, η οποία όμως δεν στέφθηκε με επιτυχία. Η Αμερικανική Κυβέρνηση όμως περίμενε τα αποτελέσματα της Διάσκεψης του Λονδίνου για το Κυπριακό που κάλεσε η Μεγάλη Βρετανία για τις 15 Ιανουαρίου 1964.[27]

Ο Σοφοκλής Βενιζέλος ανέπτυξε στον Αμερικανό Διπλωμάτη Χένρυ Λαμπουίς τη σοβαρότητα της κατάστασης, τόνισε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση λαμβάνει τα απαραίτητα στρατιωτικά μέτρα και ζήτησε την παρέμβαση της Αμερικής για την αποτροπή επιθετικής ενέργειας από την πλευρά των Τούρκων. Λίγο αργότερα σε τηλεφώνημά του ο Αμερικανός Πρέσβης δήλωσε ότι ο Πρόεδρος Τζόνσον ασχολήθηκε προσωπικά με το θέμα και, κρίνοντας προφανώς ότι στα συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν η αποτροπή ενός ελληνοτουρκικού πολέμου και η αποφυγή σύγκρουσης με τη Σοβιετική Ένωση η οποία είχε δηλώσει στις 7 Φεβρουαρίου 1964 ότι σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της Κύπρου δεν θα έμενε αδιάφορη, είπε ότι η τουρκική πλευρά δεν θα προχωρούσε σε εισβολή.

Οι διακοινοτικές συρράξεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων εντάθηκαν ακόμη περισσότερο τις ημέρες που ακολούθησαν. Η κυβέρνηση της Βρετανίας πρότεινε ένα σχέδιο το οποίο επιχείρησε ανεπιτυχώς να εφαρμόσει και στο παρελθόν, συγκεκριμένα το 1958, κατα τη διάρκεια του αγώνα της ανεξαρτησίας, δημιουργώντας μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων τη λεγόμενη γραμμή «Μέισον-Ντίξον». Πρότεινε, λοιπόν, σε συνεννόηση με την Αθήνα και την Άγκυρα, έχοντας την ίδια βάση, το διαχωρισμό των ελληνικών και τουρκικών περιοχών με μια γράμμη, τη λεγόμενη «πράσινη γραμμή». Τη διαχωριστική γραμμή δέχτηκε με προθυμία ο Σοφοκλής Βενιζέλος ο οποίος μάλιστα ζήτησε, φοβούμενος μη η Κυπριακή διαμάχη οδηγήσει σε πόλεμο την Ελλάδα με την Τουρκία, την

[27] Κουφουδάκης, ό.π., σ. 367

ανάθεση σε Βρετανικές, Ελληνικές και Τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις να αναλάβουν το έργο της αποκατάστασης της ειρήνης στο Νησί. [28]

Οι εργασίες της Πενταμερούς Διάσκεψης στο Λονδίνο άρχισαν στις 15 Ιανουαρίου 1964. Την προώθησαν Βρετανοί και Αμερικανοί με στόχο την ενότητα στην νοτιανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Με αυτόν το προσανατολισμό επεδίωκαν όχι μόνο την εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών αντιθέσεων αλλά και έναν τρόπο ΝΑΤΟϊκής παρουσίας στο Νησί. Η Πενταμερής αυτή Διάσκεψη περιελάμβανε την Ελλάδα, τη Μεγάλη Βρετανία, την Τουρκία και από έναν εκπρόσωπο των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων. Ενδεικτική ήταν η απουσία της Κυβέρνησης της Κύπρου. Ο Μακάριος ταλαντεύθηκε πολύ και αντέδρασε στην αρχή αλλά περιόρισε τις αντιρρήσεις του όταν είδε μια αισιόδοξη πλευρά στο όλο εγχείρημα, συζητώντας την αναθεώρηση των 13 σημείων του Συντάγματος που είχε προτείνει.

Η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία (Γλάυκος Κληρίδης, Τάσσος Παπαδόπουλος, Στέλλα Σουλιώτη) ζήτησε την τροποποίηση άρθρων του Συντάγματος, την κατάργηση των Συμφωνιών Συμμαχίας και Εγγύησης και διαβεβαίωσε την κατοχύρωση των μεινοτικών δικαιωμάτων στους Τουρκοκύπριους. Από την άλλη πλευρά, η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία (Ραούφ Ντεκτάς, Αλή Ριζά) υποστήριξε ότι είναι αδύνατη συμβίωση των δύο κοινοτήτων και ζήτησε τη δημιουργία χωριστής αυτόνομης τουρκοκυπριακής περιοχής με αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμού, τη διατήρηση των Συνθηκών Συμμαχίας και Εγγύησης και την αύξηση των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων. Ο βρετανός Υπουργός Κοινοπολιτειακών Σχέσεων Ντανκαν Σαντς εισηγήθηκε ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ΝΑΤΟ και αποστολή ειρηνευτικής δύναμης η οποία θα στρατολογηθεί από χώρες της Νοτιανατολικής Συμμαχίας εκτός της Ελλάδας και της Τουρκίας. Με το πρόσχημα εξεύρεσης μιας διαλλακτικής λύσης εισηγήθηκε πραγματοποίηση της ευχής που είχε διατυπωθεί το Φεβρουάριο του 1959 με μυστικό Πρωτόκολλο στο Λονδίνο και συνάφθηκε μεταξύ των Πρωθυπουργών της Ελλάδας Κωνσταντίνου Καραμανλή και της Τουρκίας Αντνάν Μεντερές, η λεγόμενη «Συμφωνία Κυριών». Το ενδεχόμενο ενεργής εμπλοκής του ΝΑΤΟ στο Κυπριακό απορρίφθηκε από την ελληνοκυπριακή πλευρά με το επιχείρημα ότι μέσα στην Αντλαντική Συμμαχία η Ελλάδα δεν ήταν

[28] Κρανιδιώτης, ό.π, σ. 89

τόσο ισχυρός παράγοντας όσο η Τουρκία άρα οποιαδήποτε διευθέτηση του θέματος από το ΝΑΤΟ θα ήταν υπέρ των Τούρκων.

Η Διάσκεψη οδηγήθηκε σε ναυάγιο στις 10 Φεβρουαρίου 1964 καθώς η ελληνοκυπριακή πλευρά απέρριψε τις προτάσεις της προεδρεύουσας Μεγάλης Βρετανίας η οποία πρότεινε μετακίνηση των πληθυσμών, υιοθέτηση κοινοβουλευτικού αντί προεδρικού συστήματος και άφιξη στο νησί διεθνούς ειρηνευτικής δύναμης. Επίσης, απορρίφθηκε και το νέο σχέδιο που κατατέθηκε από τον Υφυπουργό Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών, Τζωρτζ Μπωλλ, το οποίο προέβλεπε εγκατάσταση ΝΑΤΟϊκής δύναμης στην Κύπρο. Ο Μακάριος απέρριψε το σχέδιο αυτό γιατί πίστευε ότι τα συμφέροντα της Κύπρου θα θυσιάζονταν στο βωμό της συμμαχίας. Η Σοβιετική προειδοποίηση λίγες μέρες νωρίτερα ενίσχυσε την ικανότητά του να αποφύγει τις ΝΑΤΟϊκές πιέσεις. Η στάση όμως αυτή της Σοβιετικής Ένωσης εξυπηρετούσε και τα δικά της συμφέροντα παράλληλα. Η υποστήριξη της ανεξαρτησίας, της ενότητας και της ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας συμφωνούσε με τη γενική υποστήριξη που πρόσφερε η Ρωσία τόσο για ιδεολογικούς όσο και για πρακτικούς λόγους στις χώρες που κέρδισαν την ανεξαρτησία τους μετά τον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο και ειδικότερα στα μέλη των αδεσμεύτων και του Τρίτου Κόσμου, κυρίως όταν αντιμετώπιζαν κινδύνους από την Αμερική και τους συμμάχους της. [29]

Στην Αθήνα η Πενταμερής Διάσκεψη αντιμετωπίστηκε από υπηρεσιακή κυβέρνηση, η οποία τελούσε υπό την άμεη επιρροή του Στέμματος, της βασίλισσας Φρειδερίκης (ο βασιλιάς Παύλος ήταν βαριά άρρωτος) και του διαδόχου του θρόνου Κωνσταντίνου. Τα Ανάκτορα δεν ήθελαν η χώρα να έρθει σε σύγκρουση με την Αμερική και το ΝΑΤΟ και συνιστούσαν στην κυπριακή αντιπροσωπεία να δεχθεί τροποποιήσεις του αγγλοαμερικανικού σχεδίου, να μην το απορρίψει προκαλώντας το ναυάγιο της Διάσκεψης.

Την ίδια στιγμή στην Κύπρο η κατάσταση παρέμενε κρίσιμη. Διαμορφωνόταν σιγά σιγα η τουκοκυπριακή διοίκηση, οι διακοινοτικές ταραχές συνεχίζονταν με μεγαλύτερη ένταση, η τουρκική κυβέρνηση εξακολουθούσε να απειλεί με εισβολή και ο κίνδυνος ενός ελληνοτουρκικού πολέμου συνέχισε να υπάρχει. Η ανησυχητική

[29] Κουφουδάκης, ό.π., σ. 373

αυτή κατάσταση έφερε για ακόμη μία φορά στο προσκήνικο τον Γεώργιο Γρίβα. Στις 25 Ιανουαρίου 1964 έφτασαν στην Κύπρο οπαδοί του ύστερα από πρόσκληση σε συσκεψη. Η προσπάθεια παραγκωνισμού του Μακάριου και η αντικατάσταση του από τον Γρίβα είχε δοκιμαστεί και στο παρελθόν. Το σχέδιο αυτό ευνοούσαν και προωθούσαν οι Αμερικανοί, οι οποίοι πίστευαν ότι με αυτόν τον τρόπο θα πατάξουν τον κομμουνισμό και θα υπαγάγουν με μια ακροδεξιά Κυβέρνηση την Κύπρο στο ΝΑΤΟ. Μετά τη σύσκεψη άρχισε η στρατολόγηση νέων –παλιών μελών της ΕΟΚΑ, φοιτητών κτλ.- και η στρατιωτική τους εκπαίδευση για την οργάνωση παράνομων ομάδων.

Η περίοδος από το Φεβρουάριο του 1964 μέχρι τον Αύγουστο του ίδιου έτους παρουσιάζει τις πιο πολλές και πολυαίμακτες συγκρούσεις. Οι Τούρκοι επιζητούν να στερεώσουν και να επεκτείνουν τον έλεγχο σε περιοχές με πυκνούς τουρκικούς πληθυσμούς με αποτέλεσμα την αντίδραση του ελληνικού στοιχείου κυρίως στις περιπτώσεις που οι Τούρκοι εμποδίζουν τη ελεύθερη διακίνηση σε οδικές αρτηρίες (Καζιβερά, Λιμνίτης, Κόκκινα κ.α.) ή απειλούν ελληνικούς πληθυσμούς που μειονεκτούν σε αριθμό (Μαλιά κ.α.) ή θέτουν σε κίνδυνο λιμάνια (Λεμεσός, Αμμόχωστος) ή κατέχουν θέσεις στρατηγικής σημασίας (Άγιος Ιλαρίων, Μανσούρα, Κόκκινα ενώ είναι και πειπτώσεις που οι συγκρούσεις είναι αποτέλεσμα αντεκδίκησης, όπως στον Άγιο Σωζόμενο.[30]

Άγιος Σωζόμενος (6.2.1964): Αστυνομικό αυτοκίνητο έπεσε σε ενέδρα ενώ μετέφερε κάποιους κατοίκους της Αθηαίνου σε μια περιοχή κοντά στο τουρκικό χωριό Άγιος Σωζόμενος, προκειμένου να θέσουν σε λειτουργία υδραντλία που υδροδοτούσε την κωμόπολή τους. Δύο άνθρωποι σκοτώθηκαν και οι υπόλοιποι τραυματίστηκαν. Εικάζεται ότι ένα μήνα νωρίτερα Τούρκοι του χωριού θέλησαν να εκδικηθούν για το φόνο ενός συγχωριανού τους. Μετά την ενέδρα κάτοικοι της Αθηαίνου και των γειτονικών χωριών επιτέθηκαν εν βρασμώ ψυχής, με τη βοήθεια αστυνομικών, και ανοργάνωτα εναντίον του Αγίου Σωζόμενου με αποτέλεσμα σοβαρές απώλειες (4 νεκροί και πολλοί τραυματίες). Οι Τούρκοι προστατευόμενοι από Βρετανούς ειρηνευτές εκκένωσαν το χωριό το οποίο στη συνέχεια καταστράγηκε από Ελληνοκύπριους.

[30] Λάμπρου, ό.π., σ. 138-139

Μάχες της Λεμεσού (12.2.1964): Έγινε επίθεση εναντίον τουρκικής συνοικίας στη Λεμεσό, όπου οι Τούρκοι οχύρωσαν θέσεις που έθεταν σε κίνδυνο το λιμάνι της πόλης. Βρετανοίι ειρηνευτές πραγματοποίησαν κατάπαυση του πυρός την οποία όμως δεν σεβάστηκαν τοπικοί ηγέτες των Ελληνοκυπρίων. Μία μέρα μετά, η επίθεση συνεχίστηκε με αποτέλεσμα κάθε τουρκική αντίσταση να εξουδετερωθεί. Έτσι η Λεμεσός ήταν η μόνη από τις 5 μεγάλες πόλεις της Κύπρου στην οποία δεν χαράκτηκε διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στις αντιμαχόμενες ομάδες.

Μάχες της Πάφου (7.3.1964): Τρείς μέρες μετα το Ψήφισμα 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας, Τούρκοι της Πάφου επιτέθηκαν απρόσμενα σε ένα πλήθος απόΕλληνες οι οποίοι έκαναν αμέριμνοι τα ψώνια τους στην αγορά. Σκότωσαν 7 ανθρώπους, τραυμάτισαν 35 και καθώς η αγορά βρισκόταν ανάμεσα στον ελληνικό και τουρκικό τομέα της πόλης, κατάφεραν να αποκόψουν τις διόδους διαφυγής και να συλλάβουν 200 ομήρους. Υπήρχε η υποψία ότι οι Τούρκοι αντέδρασαν σκόπιμα προκειμένου να προκαλέσουν την αντίδραση των Ελλήνων και κατ'επέκταση την επέμβαση της Τουκίας και να εξουδετερωθεί το ευνοϊκό Ψήφισμα για την Κύπρο. Ως αντίποινα, οι Έλληνες συνέλαβαν μεγάλο αριθμό Τουρκοκυπρίων από την Πάφο και από τουρκοκυπριακά χωριά της επαρχίας της και τους αντάλλαξαν με τους δικούς τους ομήρους. Στις 9 Μαρτίου εθέλοντές από την Πάφο και τη Λευκωσία επιτέθηκαν εναντίον του τουρκικού τομέα της Πάφου, παρά την παρεμβολή Βρετανών ειρηνευτών. Οι Τούρκοι κράτησαν υπό τον έλεγχό τους την περιοχή στην οποία στριμώχτηκαν καθώς η Κυπριακή Κυβέρνηση πιεζόταν διεθνώς και έπρεπε να εμποδίσει την οριστικήη συντριβή της τουρκικής αντίστασης.

Το Φεβρουάριο του 1964, ο Μακάριος εξάγγειλε τον αφοπλισμό των ατάκτων και τη δημιουργία μια δύναμης 5000 ειδικών αστυνομικών, το οποίο ήταν και το πρώτο βήμα για τη δημιουργία στρατού, που πήρε την ονομασία Εθνική Φρουρά. Οι δυνάμεις που ήδη υπήρχαν στο Νησί στερούνταν αυστηρής στρατιωτικής οργάνωσης, είχαν ελλιπή εκπαίδευση και ήταν εντελώς ανεπαρκείς για τις δεδομένες προκλητικές συνθήκες. Στην αρχή η Εθνική Φρουρά απαρτίστηκε από εθελοντές αλλά εξοπλιζόταν και ελέγχοταν από το Υπουργείο Εσωτερικών, το οποίο, μετά την αποχώρηση των Τούρκων Υπουργών από την Κυβέρνηση, έγινε και Αμύνης. Έπρεπε να οργανωθούν σε νέα βάση, να ενισχυθούν και να στελεχωθούν με νέους αξιωματικούς, ώστε να δημιουργήσουν ένα στρατό που να μπορεί από μόνος του να αντιμετωπίσει τις τυχόν τουρκικές εσωτερικές επιθέσεις που θα προέκυπταν αλλά και

ενδεχόμενη εισβολή χωρίς να χρειάζεται να εμπλακεί στρατιωτικά η Ελλάδα με την Τουρκία. Στο ελληνικό Υπουργείο Άμυνας αποφασίστηκε από τον Γ. Παπανδρέου, τον Μακάριο, τον κύπριο Υπουργό εξωτερικών Σπ. Κυπριανού και τον Υπουργό Εσωτερικών και Άμυνας Πολύκαρπου Γιωρκάτζη, μετά από διαβουλεύσεις, να ιδρυθεί το «Ειδικό Μικτό Επιτελείο Κύπρου» (ΕΜΕΚ) υπό τη διοίκηση του στρατηγού Γρίβα και να διοριστεί Έλληνας απόστρατος στρατηγός διοικητης της Εθνικής Φρουράς.

Ο Υπουργός Άμυνας, Πέτρος Γαρουφαλιάς, μετέφερε στον Πρέσβη Κρανιδιώτη την πρόθεση του Πρωθυπουργού να σταλούν στην Κύπρο 1000-2000 καλά εξοπλισμένοι άντρες των Λόχων Ορεινών Καταδρομών (ΛΟΚ) με τη προϋπόθεση να ενταχθούν στις νόμιμες δυνάμεις ασφαλείας του Νησιού ή στο πλαίσιο της άμυνάς του να οργανωθούν με διαφορετικό τρόπο. Αν καταφέρουν να περάσουν απαρατήρητοι θα ήταν δυνατή και η αποστολή ακόμη 8000 αντρών.

2.1. Η οπτική του ελλαδικού Τύπου στην κατάρρευση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο

Στις 5 Δεκεμβρίου 1963 παράλληλα με το πρωτοσέλιδο για την υποβολή του υπομνήματος από τον Μακάριο, η εφημερίδα *Η Καθημερινή* αναφερόταν σε επεισόδια μεταξύ ελλήνων και τούρκων στο Νησί. Πιο συγκεκριμένα, σε περιοχή που συνόρευε με τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, δύο ώρες μέτα από μία έκρηξη, αστυνομική περίπολος έκανε έλεγχο σε διερχόμενα πρόσωπα. Κάποια στίγμη οι αστυνομικοί σταμάτησαν για έλεγχο ταυτότητας νεαρό Τούρκο, ο οποίος όμως αντέδρασε και άρχισε να απαντά σε έντονο ύφος. Αμέσως, σαν να επρόκειτο για οργανωμένη εκδήλωση συγκεντρώθηκαν γύρω από τους αστυνομικούς περίπου 50 Τούρκοι, κάποιοι από τους οποίους εθεάθησαν να πηδούν από τα παράθυρα παρακείμενων οικιών. Άρχισαν να βρίζουν τους αστυνομικούς ενώ κάποιοι είχαν και απειλητικές διαθέσεις και αποπειράθηκαν να επιτεθούν κατά των αστυνομικών. Λόγω της εξελισσόμενης σοβαρής κατάστασης η περίπολος ζήτησε ενισχύσεις.

Στις 6 Δεκεμβρίου, μετά την έκρηξη βόμβας στον ανδριάντα του Μάρκου Δράκου η κατάσταση παρουσιάζει γενικά ύφεση. Τα μέτρα όμως κινητοποιησης της αστυνομίας και της χωροφυλακής θα συνεχιστούν για την αντιμετώπιση κάθε ενδεχόμενου, ενώ ενισχύεται η άποψη ότι οι δράστες ήταν Τούρκοι.

Στις 10 Δεκεμβρίου σε τίτλο της *Η Καθημερινή* τονίζει ότι η τουρκοκυπριακή ηγεσία θα απορρίψει τις προτάσεις του Αρχιεπίσκοπου Μακάριου για την τροποποίηση ενώ χαρακτηρίζει την κατάσταση στην Κύπρο ως «κατάσταση αναμονής». Σύμφωνα με δήλωση του Μακάριου δεν περιμένει θετική ή αρνητική απάντηση από την Τουρκική Κυβέρνηση γιατί οι προτάσεις απευθύνονται μόνο στον Κιουτσούκ και αντίγραφό τους στάλθηκε στις Κυβερνήσεις των εγγυήτριων δυνάμεων μόνο για ενημέρωση. Μία μέρα πριν, η εφημερίδα *Τα Νέα* δημοσίευσε τις δηλώσεις του αρχιεπίσκοπου Μακάριου, οι οποίες είχαν ως εξής: «Το έγγραφον των προτάσεων μου περί αναθεωρήσεως του Συντάγματος της Κύπρου απηυθύνετο προς την τουρκοκυπριακήν ηγεσίαν και επεδόθη εις τον αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Κιουτσουκ. Προς την τουρκικήν κυβέρνησιν δεν υπέβαλον προτάσεις επί του θέματος αυτού, δια να αναμένω θετικήν ή αρνητικήν απάντησιν. Διαβίβασα απλώς, ως και προς τας άλλας κυβερνήσεις, αντίγραφον του εγγράφου δια την ενημέρωσιν των. Όπως επανειλημμένως εδήλωσα, η αναθεώρησιν του κυπριακού Συντάγματος αποτελεί εσωτερική υπόθεσιν της Κύπρου και δεν επιτρέπομεν επ'αυτού οιανδήποτε έξωθι

επέμβασιν». *Το Βήμα* με τίτλο: Δεν θα επιτραπή από τον Μακάριον εις τους Τουρκοκύπριους να εμποδίσουν αναθεώρησιν, *τα Νέα* με τίτλο: Απαράδεκτη κάθε τουρκική επέμβασις στο θέμα του Κυπριακού Συντάγματος/ Ο Μακάριος προχωρεί στην αναθεώρησιν και η *Ελευθερία* με τίτλο: Η Τουρκία δια τελεσιγράφου προς τον Μακάριον απειλεί με επέμβασιν εν Κύπρω/ Ο Μακάριος αποφασισμένος να προχωρήση εις τροποποίησην του Συντάγματος, αναφέρονται ακριβώς σ'αυτό, σηλαδή στις προαναφερθείσες δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου.

Σύμφωνα, μάλιστα, με αναπαραγωγή δημοσιευμάτων τούρκικων εφημερίδων, στις 10 Δεκεμβρίου, οι Ελληνοκύπριοι προσπαθούν να περιορίσουν τα δικαιώματα της τουρκικής μειονότητας και Μακάριος προσπαθεί να επωφεληθεί από τις πολιτικές κρίσεις στην Ελλάδα, τη Βρετανία και την Τουρκία για να τροποποιήσει το Σύνταγμα.

Μία μέρα μετά αναφέρονται στην εφημερίδα αναλυτικά τα 13 σημεία των προτάσεων του Μακάριου ενώ κάτω από τον βασικό τίτλο επισημαίνεται η πρόταση κατάργησης των χωριστών θεσμών και αναλογική αντιπροσώπευση ελλήνων και τούρκων σε ενιαίους και η ενίσχυση της θέσης του αντιπροέδρου. Παρόλη την εθρική στάση, την αντίδραση και τις απειλές των Τούρκων η κυπριακή Κυβέρνηση συνεχίζει τις προσπάθειες για την αναθεώρηση. Μετά την υποβολή του Υπομνήματος του οποίου ο χαρακτήρας ήταν κατατοπιστικός, ο πρόεδρος Μακάριος εξέθεσε τις προτάσεις του στους Έλληνες Βουλευτές της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κύπρου και στα μέλη της ελληνικής κοινοτικής βουλής και αντίγραφο του σχεδίου επέδωσε στον αντιπρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Κιουτσούκ. Σε σχόλιο παρατίθεται ότι ο αριθμός 13 θεωρούνταν από τον Μακάριο τυχερός γιατί ταυτίστηκε με αποφασιστικές καμπές της σταδιοδρομίας του. Σύμφωνα με πηγές της εφημερίδας η Κυπριακή Κυβέρνηση αναμένεται να ενεργήσει ταχέως για την εφαρμογή της τροποποίησης του Συντάγματος.

Στις 13 Δεκεμβρίου 1963 *Η Καθημερινή* κάνει αναφορά στον ελληνοκυπριακό τύπο ο οποίος χαρακτηρίζει ως λογοπυραύλους τις τουρκικές απειλές περί επέμβασης και στον τουρκο ο οποίος κάνει λόγο για διχοτόμηση. Οι απειλές του τουρκοκυπριακού Τύπου καθίστανται εντονότερες και προκλητικότερες. Εφόσον ο πρόεδρος Μακάριος θελήσει με αυθαίρετο τρόπο να καταργήσει τα δικαιώματα της τουρκοκυπριακής

κοινότητας η τελευταία θα αντιδράσει και θα τους εξαναγκάσει με την πολιτική του να ιδρύσουν χωριστή δημοκρατία και διχοτόμηση της Κύπρου.

Στις 17 Δεκεμβρίου ο Μακαριος, σύμφωνα με άρθρο της *Καθημερινής*, χαρακτήρισε, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ως απαραδεκτη τη ρηματική διακοίνωση της τουρκικής Κυβέρνησης από τον πρεσβευτή Οζκόλ καθώς αποτελεί επέμβαση της Τουρκίας σε εσωτερικό ζήτημα της Κυπρου. Το παρόν Σύνταγμα με τη συγκεκριμένη μορφή δημιουργεί πολλές δυσκολίες στην ομαλή διακυβέρνηση της χώρας και μεγαλύτερο χάσμα μεταξύ ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων ενώ, παράλληλα, εμποδίζει την ανάπτυξη και την πρόοδο του Νησιού. Σκοπός ήταν να άρει ορισμένα σημεία προστριβής ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Οι τουρκικές εφημερίδες όμως αναφέρουν ότι ο Μακάριος παίζει με τη φωτιά, υποσκάπτει την τουρκική κοινότητα ενώ τονίζουν ότι η επέμβαση στην Κύπρο είναι αναπόφευκτη. Από την άλλη πλευρά, η εφημερίδα *Ελευθερία* στο πρωτοσέλιδο της, εκείνη την ημερομηνία, έχει ως τίτλο σε άρθρο της: Ο Πρόεδρος της Κύπρου Μακάριος τονίζει: Η Κυβέρνησις της ΕΡΕ ένοχος των Συμφωνιών. Πιο συγκεκριμένα, ο Μακάριος αποκάλυψε ότι είχε εκδηλώσει τις αντιρρήσεις του και τις ανησυχίες του σχετικά με ορισμένες διατάξεις των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, τις οποίες είχε ήδη υπογράψει η ελληνική Κυβέρνηση Καραμανλή και αναγκάστηκε να παραιτηθεί των προσπαθειών του για την τροποποίηση τους, υποκύπτοντας σε δίλημμα.

Στις 18 Δεκεμβριου και ως πάτημα της δήλωσης του Μακάριου ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου ήταν μονόδρομος και ότι αναγκάστηκε να τις υπογραψει, η εφημερίδα, φιλικά προσκείμενη στην ΕΡΕ, ως προς την απόδοση ευθυνών, τονίζει ότι ο Μακάριος δεν αναγκάστηκε να υπογράψει τις Συνθήκες και όφειλε, εαν πίστευε ότι ήταν επιβλαβείς, να αρνηθεί την υπογραφή τους. Μάλιστα, επισημαίνεται στην εφημερίδα ότι δεν δικαιολογείται η προσπάθειά του για επίρριψη ευθυνών στην ελληνική κυβέρνηση που τις συνυπόγραψε καθώς πολλές από τις διατάξεις που τώρα χαρακτηρίζει ανεφάρμοστές περιελήφθησαν κατόπιν εισήγησής του. Το ότι έχει τη συμπαράσταση της ελληνικής κοινής γνώμης δεν σημαίνει ότι μπορεί να μεταθέτει τις ευθύνες για όσα συνέβησαν στο παρελθόν.

Στις 20 Δεκεμβρίου *Η Καθημερινή* δημοσίευεσε την ετήσια τριμερή διάσκεψη Ελλάδας, Τουρκίας και Κύπρου που είχε γίνει στο Παρίσι και προέδρευε ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Θ. Βενιζέλος. Σ'αυτήν πέρα από τα θέματα προϋπολογισμού,

διοικητικής και τεχνικής φύσεως θα συζητούνταν και η πρόταση του Μακάριου περί τροποποιήσεως του κυπριακού Συντάγματος. Η αναθεώρηση του Συντάγματος, χωρίς τη συγκατάθεση των Τουρκοκυπρίων, από τον Μακαάριο είχε δημιουργήσει σημαντική ένταση μεταξύ Λευκωσίας και Άγκυρας, κάτι το οποίο γινόταν γενικά αντιληπτό. Επίσης, το συγκεκριμένο άρθρο συνοδεύεται και από ένα μικρότερης έκτασης, σύμφωνα με το οποίο ο πανσπουδαστικός σύνδεσμος αγώνων Κύπρου (Π.Σ.Α.Κ.) με υπόμνημά του στη Βουλή έκανε φανερό ότι αντιτίθεται σ΄αυτήν την αναθεώρηση και την παρακάλεσε να αφήσει το ζήτημα ανοικτό βλέποντας ως μόνη λύση την ένωση της Κύπρου με την μητέρα Ελλάδα.

Στις 24 Δεκεμβρίου δηλώνεται η κρισιμότητα της κατάστασης και εκδηλώνεται η πρόθεση της Κυβέρνησης να στείλει τον Γεώργιο Μελά, πρεσβευτή στην Ουάσιγκτον, στην Κύπρο, κάτι το οποίο αναφέρεται στις εφημερίδες *Η Καθημερινή*, *Το Βήμα* και *Ελευθερία*. Παράλληλα, φαίνεται ότι καταβάλλονται προσπάθειες από την Ελλάδα, την Αγγλία και την Τουρκία προκειμένου να αποκατασταθεί η τάξη, μετά και από την παράκληση της Μ. Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτείων στις δύο κοινότητες να δείξουν μετριοπάθεια. Σε δηλώσεις του ο Μακάριος έκανε έκδηλη τη θλίψη του για τα τόσα ατυχή και δυσάρεστα γεγονότα ανάμεσα σε Έλληνες και Τούρκους στην Κύπρο. «Έγιναν αιματοχυσίες, υπήρξαν πολλοί οι νεκροί δημιουργώντας μία επιβλαβή κατάσταση στο Νησί. Θα γίνουν οι σχετικές ενέργειες προκειμένου να τεθεί υπό έλεγχο η κατάσταση και να εξασφαλιστεί ο σεβασμός στο νόμο και την τάξη. Στο Λονδίνο ο Υπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού ανέφερε ότι η Βρετανία πίστευε ότι οι προτάσεις για τροποποίηση του Συντάγματος θα έπρεπε να θεωρηθούν εσωτερικό ζήτημα ενώ έντονες ήταν οι ανησυχίες για τα γεγονότα. Σημαντικό θεωρούσαν να μην αποκλειστεί η δυνατότητα διεξαγωγής διαπραγματεύσεων μεταξύ ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων. Όσον αφορά την απάντηση του Κιουτσούκ ο Κυπριανού δήλωσε ότι δεν υπάρχει κάποια παρόλαυτα η κυβέρνηση θα προχωρήσει στην αναθεώρηση εφαρμόζοντας δημοκρατικές μεθόδους ενώ ελπίζει η τουρκική πλευρά να είναι διετεθειμένη να διαπραγματευτεί.

Η εφημερίδα *Το Βήμα* σε πρωτοσέλιδο της κάνει αναφορά στο μαχαίρωμα ενός ελληνοκύπριου από τουρκοκύπριο σε προάστιο της Λευκωσίας ενώ στη Λάρνακα, στην οποία βρίσκεται η βρετανική στρατιωτική βάση της Δεκέλειας τραυματίστηκαν πολύ σοβαρά από σφαίρες 2 Άγγλοι, ο ένας εκ των οποίων λίγο μετά απεβίωσε. Το μεσημέρι τούρκοι αξιωματικοί της Χωροφυλακής έχοντας αυτόματα όπλα, μαζί με

τουρκοκύπριους πολίτες επίσης οπλισμένους κατέλαβαν το αρχηγείο της Χωροφυλακής της Λευκωσίας και εκδίωξαν όλους τους Έλληνες αξιωματικούς, σύμφωνα με Αθηναϊκό Πρακτορείο. Ακόμη, γίνεται λόγος για βίαιες συμπεριφορές από πλευράς τουρκοκυπρίων και επιθέσεις εναντίον γυναικών και παιδιών και επισημαίνεται ότι στο σύνολο τραυματίστηκαν 15 Έλληνες.

Την ίδια ημέρα, στα *Νέα* αναφέρονται οι διαστάσεις που προσλαμβάνει η αιματηρή σύγκρουση μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και η εμπλοκή των βρετανικών δυνάμεων. Ο τραυματισμός ενός βρετανού στρατιώτη και η απειλούμενη σύρραξη μεταξύ των ελληνικών και τουρκικών τακτικών στρατευμάτων δημιουργεί την πιθανότητα επέμβασης των αγγλικών στρατευμάτων προκειμένου να επιβληθεί η τάξη. Η ίδια εφημερίδα στην ίδια σελίδα έχει άρθρο με τίτλο: Μοσχα: Εχθροί του κυπριακού λαού υποκινούν τους τρομοκράτες/ Βαρειά ευθύνη της Κυβερνήσεως Καραμανλή για την κατάστασιν. Από την άλλη πλευρά, η *Ελευθερία* αναφέρει τις δηλώσεις του Σ. Βενιζέλου που ήταν οι εξής: «έγιναν διάφοροι ενέργειαι, εκ των οποίων ελπίζεται οτι θα καταπραϋνθη η κατάστασις».

Στις 25 Δεκεμβρίου *Η Καθημερινή* δημοσιεύει ότι στις 24/12, παραμονή Χριστουγέννων, τουρκοκύπριοι άνοιξαν πυρ κατά του Προεδρικού Μεγάρου, στο κέντρο της παλιάς πόλης. Ο αρχιεπίσκοπος δεν βρισκόταν στο κτίριο την ώρα της επίθεσης. Οι πυροβολισμοί προέρχονταν από μουσουλμανικό μιναρέ και άλλα ψηλά κτίρια της περιοχής ενώ οι φρουροί ανταπέδωσαν τα πυρά. Λίγο νωρίτερα είχαν ακουστεί πυροβολισμοί από το συνοικισμό της Ομορφίτας, στον τουρκικό τομέα της πόλης. Οι εχθροπραξίες άρχισαν όταν τούρκοι επιτέθηκαν σε αστυνομική περίπολο. Αγνοώντας όλες τις εκκλήσεις, τόσο του προέδρου Μακάριου όσο και του αντιπορέδρου Κιουτσούκ, τούρκοι επιτέθηκαν σε αστυνομικούς και έλληνες πολίτες και ο ραδιοοσταθμός της Κύπρου συμβούλευε τους κατοίκους να προβούν μόνο στις απαραίτητες μετακινήσεις. 14 οι νεκροί και 50 οι τραυματίες ήταν το αποτέλεσμα αυτού του «ακήρυχτου πολέμου» όπως τον χαρακτηρίζει. Το κλίμα δεν έμοιαζε καθόλου χριστουγεννιάτικο καθώς οι ρυπες των πολυβόλων αναμειγνύονταν με τα τραγούδια των ημερών που μετέδιδε βρετανικός σταθμός. Την ήμερα των Χριστουγέννων σκοτώθηκε άλλος ένας Έλληνας και τραυματίστηκε ένας άλλος. Επίσης, στη Λάρνακα σκοτώθηκε Βρετανός στρατιώτης ο οποίος προσπαθούσε με άλλον συνάδελφό του, ο οποίος τραυματίστηκε ελαφρά, να μεταφέρει ελληνική οικογένεια εκτός τουρκικής συνοικίας. Ακόμη, άλλος βρετανός υπήκοος, τουρκικής

καταγωγής, σκοτώθηκε καθώς εισέρχονταν σε ελληνική συνοικία της Λευκωσίας συνοδεύοντας βρετανικό ζεύγος. Καταστήματα και σχολεία παραμένουν κλειστά. Έγινε γνωστό ότι η κατάσταση ελέγχεται από τις νόμιμες αρχές, τουρκοκύπριοι ταραχοποιοί άρχισαν να κουράζονται ενώ κάποιες τουρκικές συνοικίες είχαν έλλειψη νερού και τροφής. Στις τουρκικές εφημερίδες η κατάσταση χαρακτηρίζεται σοβαρή και κυριαρχεί στις πρωτες σελίδες τους. Η τουρκική *Μιλλιέτ* μάλιστα σε κύριο άρθρο της υπενθυμίζει τις διατάξεις των συμφωνιών περι εγγυήσεως ενώ η *Τάιμς* της Νέας Υόρκης επισημαίνει ότι οτιδήποτε συμβαίνει στο κόσμο έχει αντίκτυπο σε όλους μας και θα ήταν λυπηρό το οικοδόμημα των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου να καταστραφεί, προτείνοντας το ρόλο μεσολαβητή στη Βρετανία (κάτι το οποίο αναφέρεται ξανά 2 μέρες μετά ως μια προσπάθεια στήριξης του ΝΑΤΟ) και κρίνοντας στο τέλος ότι η αναθεώρηση ήταν μια εσφαλμένη κίνηση.

Στις 26 Δεκεμβρίου, *Τα Νέα* σε πρωτοσέλιδο με τίτλο: Ύστερα από τουρκικήν επέμβασι με στρατό, πλοία και προσφυγή του Μακάριου στον ΟΗΕ, παρ'ολίγον πόλεμος στην Κύπρον/ Συνεφωνήθη την νύκτα εκεχειρία/ Οι Άγγλοι ανέλαβον διαιτησίαν και φωτογραφία ελληνοκύπριου στρατιώτη με λεζάντα: Οι θρασύτατες επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων στη Λευκωσία, δεν έμειναν αναπάντητες. Οι ελληνοκύπριοι στρατιώτες πήραν θέσεις στις επάλξεις και έδωσαν στους ωργανομένους τρομοκράτες να καταλάβουν ότι «δεν υπάρχει θέμα» για την παράδοσι της Μεγαλονήσου στις ορέξεις των τραμπούκων. Όπως αυτός ο ελληνοκύπριος στρατιώτης, έτσι όλοι αντιμετωπίζουν το ένοπλο θράσος της τρομοκρατικής μειοψηφίας, δείχνουν το τεταμμένο κλίμα που είχε δημιουργηθεί. Επίσης, φωτογραφίες στη σελίδα 5 της εφημερίδας φέρουν ως τίτλο: Οι Έλληνες απαντούν στους τραμπούκους, ενώ κάτω από αυτές αναφέρονται τα εξης: «Τον έτρωγε το κεφάλι του... Ένας Τούρκος «οπλοφόρος» ταμπουρώθηκε πίσω από ένα φορτηγό αυτοκίνητο και πυροβολούσε κατά των Ελλήνων. Επλήρωσε το τίμημα της ανανδρίας του με τη ζωή του... Χτυπήθηκε από τους αμυνόμενους Έλληνες. Στη φωτογραφία, δύο Έλληνες, μετά τη 'μάχη' κατά των τρομοκρατών, μεταφέρουν στο φορείο τον Τούρκο. Είναι, όμως, νεκρός.» / «Οι πολίτες της Λευκωσίας πήραν τα όπλα και έτρεξαν κοντά στους στρατιώτες. Οι Τούρκοι θέλησαν να καταλύσουν την Κυπριακή Δημοκραατία. Τους υποδέχτηκαν τα όπλα και ο πατριωτισμός των Ελλήνων. Καιρός να καταλάβουν οι Τούρκοι ότι οι ορέξεις τους δεν έχουν καμμιά πέρασι...»

Στις 27 Δεκεμβρίου παράλληλα τονίζεται από την *Καθημερινή* πως η προσφυγή της Κύπρου στο Συμβούλιο Ασφαλείας κάτι το οποίο θα περιέπλεκε την κατάσταση σύμφωνα με τις ΗΠΑ. Το Συμβούλιο θα έχει αίτηση της Κύπρου την επόμενη εβδομάδα και πηγές του ΟΗΕ αναφέρουν ότι 11 μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας θα δρομολογήσουν την αίτηση ώστε να ληφθεί αυτή επισήμως. Κατηγορείται η Τουρκία για επέμβαση και παραβίαση του εναέριου χώρου του Νησιού. Κάτι το οποίο αναφέρεται και στην *Ελευθερία*. Η ίδια η Τουρκία ανακοίνωσε ότι τρία αεριωθούμενα μαχητικά αεροπλάνα και τουρκικές ναυτικές μονάδες πλησίασαν το Νησί. Ανταποκριτής του ΤΑΣΣ στη Λευκωσία μετέδιδε δηλώσεις εκπροσώπου της Κυπριακής Κυβέρνησης σύμφωνα με τις οποίες οι νέες συγκρούσεις μεταξύ εξτρεμιστικών στοιχείων και της αστυνομίας προκλήθηκαν από τους ηγέτες και τα μέλη τρομοκρατικής οργάνωσης. Οι Κυβερνήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Βρετανίας παρακολουθούν με αγωνία τις εξελίξεις. Οι Δυτικοί αποδίδουν τις σπασμωδικές ενέργειες της Άργκυρας σε μια προσπάθεια αντιπερισπασμού για να συγκαλύψει την αξιοθρήνητη κατάσταση που υπάρχει στη χώρα.

Επίσης, αναφέρεται ότι παρά τις παρακκλίσεις για κατάπαυση του πυρός, τουρκοκύπριοι επιτέθηκαν με βαριά όπλα κατά των ελληνικών θέσεων στη Λευκωσία και στα προάστια της. Οι Ελληνες δεν ανταποκρίθηκαν στα πυρά σεβόμενοι τις διαταγές της κυπριακής Κυβέρνησης ενώ στο άρθρο γίνεται αναλυτική περιγραφή των τουρκικών προκλήσεων. Τουρκικές στρατιωτικές μονάδες μαζί με τουρκοκύπριους αγνοώντας την προσπάθεια για εκεχειρία συγκρούστηκαν με ελληνοκύπριους. Επίσης, βομβαρδιστικό σκάφος τύπου «Καμπέρρα», άγνωστης εθνικότητας και για δεύτερη ημέρα αερωθούμενα τούρκικα καταδιωκτικά πέταξαν πάνω από την πρωτεύσουσα. Γι'αυτό σε δήλωση του ο Μακάριος τόνισε ότι θα υποβάλλει διαμαρτηρία στον ΟΗΕ για τα αεροπλανα αλλά και για τη μετακίνηση τουρκικών στρατευμάτων από το στρατόπεδό τους έξω από τη Λευκωσία, τα οποία και τα δύο αποπτελούν επέμβαση στο εσωτερικό του Νησιού. Ταυτόχρονα, ανακοινώθηκε επίσημα το σχέδιο για την «τριμερή άσκηση» η οποία απέβλεπε στην αποκατάσταση της ειρήνης στη Μεγαλόνησο, υπό την εποπτεία μικτών δυνάμεων και τη διοίκηση βρετανού αξιωματικού, του στρατηγού Γιαγκ με τη βοήθεια ενός Έλληνα και ενός Τούρκου εκπρόσωπου. Ο βρετανός Ύπατος Αρμοστής Σερ Άρθουρ Κλάρκ ανήγγειλε την άφιξη 600 βρετανών στρατιωτών στο Νησί προκειμένου να τηρηθεί η ανακωχή και ενδεχομένως να αρχίσουν άμεσα περιπολίες. Επίσης, θα μπορούσαν να

προφέρουν τρόφιμα, νερό και φάρμακα στις πληγείσες περιοχές. Στην Κύπρο η αγγλική δύναμη ανερχόταν στους 10000 άντρες, εκ των οποίων οι 8000 υπηρετούσαν στην αεροπορία και οι 2000 στο πεζικό. Αναμενόταν λοιπόν τάγμα πεζικού από την Αγγλία και από τη Λιβύη τμήμα τεθωρακισμένων δυνάμεων ενώ στο δημοσίευμα αναφέρεται ήδη η μεταφορά 200 αντρών αεροπορικώς.

Όσον αφορά τη γενική κατάσταση στη Λευκωσία αναφέρεται ότι στις ελληνικές συνοικίες της πόλης άνοιξαν κάποια καταστήματα και άρχισε να κυκλοφορεί περισσότερος κόσμος ενώ η τουρκική η οποία βρίσκεται εντός των τειχών της παλιάς πόλης, εξακολουθούσε να είναι αποκλεισμένη. Η κατάσταση εκεί είναι σοβαρή, καθώς έχει διακοπή νερού και τα είδη διατροφής γίνονταν ολοένα και πιο σπάνια. Το σύνολο των θυμάτων ανερχόταν στους 200 ανθρώπους, ένας εκ των οποίων Αμερικανός, από την ημέρα που άρχισαν οι εχθροπραξίες, ενώ ακριβής αριθμός τραυματισμένων δεν υπήρχε. Στη φημολογία των Τούρκων ότι 500 τουκοκύπριοι συνελήφθησαν ως όμηροι, η εξήγηση ήταν ότι ο αριθμός ήταν περίπου 150 άτομα τα οποία τέθηκαν υπό την προστασία των αρχών όταν βρέθηκαν σε εχθρικό περιβάλλον.

Στην εφημερίδα *Τα Νέα* συμπληρώνεται η εικόνα με δύο φωτογραφίες στη σελίδα 5, οι οποίες δείχνουν νέους να διαδηλώνουν. Σπουδαστές της Αθήνας διαδηλώνουν με κύρια συνθήματα «Ένωσις» και η «Κύπρος είναι ελληνική» ενώ οι συνομίληκοι τους στην Λευκωσία αναγείρουν συνεχώς οδοφράγματα για να προλάβει νέους αιφνιδιασμούς των Τουρκοκυπρίων τρομοκρατών. Από την άλλη πλευρά, διαδηλώσεις αναφέρεται ότι γίνονται και στην Κωνσταντινουπολη με τους διαδηλωτές να κινούνται απειλητικά κατά του Ελληνικού Προξενείου και ορθόδοξων λαών.

29 Δεκεμβρίου στο πρωτοσέλιδο της *Καθημερινής* γίνεται λόγος για τη τεταμένη κατάσταση που υπήρχε στο Νησί αλλά και για τμήμα τουρκικών δυνάμεων τα οποία κατέλαβαν θέσεις μάχης. Η εφημερίδα *Το Βήμα* γράφει μάλιστα: Νέα επίδειξις τουρκικών πλοίων και αεροπλάνων εις την Κύπρον. / Θα κηρυχθεί ο στρατιωτικός νόμος. Τουρκικά πολεμικά εθεάθησαν σε απόσταση 10 μιλίων από τη βόρεια πλευρά της Κύπρου ενώ οι τουρκοκύπριοι έβαζαν πολυβολεία και οδοφράγματα στις συνοικίες τους και κατελάμβαναν θέσεις μάχης στην περιοχή του προαστίου Τράχωνα. Η επικοινωνία μεταξύ Λευκωσίας και Κυρήνειας είχε διακοπεί. Επίσης, διαψεύτηκε με τηλεγράφημα από Ουάσιγκτον, η είδηση για μονάδες αμερικανικού

στόλου στην περιοχή της Κύπρου για να αποτρέψουν οποιαδήποτε ρήξη σε περίπτωση τουρκικής επέμβασης. Ακόμη, γίνεται λόγος για 3 απαγωγές Κυπρίων από Τούρκους.

Μετά από τις αποδεδειγμένες βιαιότητες των Τούρκων και παραβάσεις του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ από την πλευρά της Τουρκίας αλλά και τα επίμονα διαβήματα του Ζ. Ρωσσίδη στις 11.35μμ. συνήλθε το Συμβούλιο Ασφαλείας για να επιληφθεί της κατάστασης στην Κύπρο. Παράλληλα,τονίστηκε και η δυσχέρεια αντιμετώπισης ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος και η μη ομαλή λειτουργία του. Επιπρόσθετα, αναφέρεται η διαφορά απόψεων ανάμεσα στον Γ. Παπανδρέου και Σ. Βενιζέλο, πρόεδρο και αντιπρόεδρο αντίστοιχα της παραιτηθείσας Κυβέρνησης, ως προς την εκτίμηση της κατάστασης στην Κύπρο και των χειρισμών που έγιναν στο συγκεκριμένο θέμα. Ενώ ο πρώτος διαπίστωσε ότι η κατάσταση ήταν ήρεμη, ο δεύτερος δήλωσε ότι η Κυβέρνηση παρέμενε ανήσυχη παρακολουθώντας τις εξελίξεις με μεγάλη προσοχή.

31 Δεκεμβρίου σε νέα σύσκεψη των αργηγών των επιτελείων στο Πεντάγωνο διαπιστώθηκε ότι η κατάσταση παρουσίαζε ελαφρά ύφεση γι'αυτό και επιβαλλόταν η τήρηση αυξημέων μέτρων προστασίας για κάθε ενδεχόμενο. Οι Τούρκοι από την πλευρά τους διπλασίασαν τις φρουρές τους και αύξησαν τις περιπολίες τους κατά μήκος της ελληνοτουρκικής μεθορίου, ενώ ο τουρκικός στόλος συνέχιζε να κινείται στη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα Αλεξανδρέττας και Μερσίνας με τη δικαιολογία πραγματοποίηση άσκησης. Ο Τούρκος πρωθυπουργός σε δήλωση του είπε ότι Ελλάδα και Τουρκία συμφωνούν στην κατοχύρωση ειρήνης και ασφάλειας στην Κύπρο ενώ επιβεβαίωσε ότι μετά από συνομιλία του με τον πρεσβευτή της Ελλάδας Α. Πούμπουρα κατάλαβε ότι η Ελλάδα ήθελε να διαφυλάξει τις φιλικές σχέσεις με την Τουρκία και να ενεργήσει με καλή θέληση όσον αφορά την κατάσταση στο Νησί.

Και ενω η συμφωνία εκεχειρίας, σύμφωνα με άρθρο της *Καθημερινής* αλλά και της εφημερίδας *Το Βήμα* τηρείται εδω και 2 μέρες στην Κυπρο και φαίνεται να έχει επέλθει η κανονικότητα στη Μεγαλόνησο, η πραγματική ειρήνη φαίνεται να είναι πολύ μακριά. Σε συνέντευξη του που αναπαράγεται στην πρώτη εφημερίδα ο Μακάριος τόνισε ότι η ένωση με την Ελλάδα δεν εξαρτάται από τους Ελληνοκύπριους αλλά από την Ελλάδα. Ακόμη, επιβεβαίωσε ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου είναι εκείνες που αποτελούν την πηγή των τραγικών γεγονότων, τα

οποία ήδη συμβαίνουν στην Κύπρο. Ενώ η διένεξη μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στην Κύπρο θα μπορούσε να αποφευχθεί αν δεν σημειώνονταν απόπειρες πίεσης από το εξωτερικό.

Στις 3 Ιανουαρίου δημοσίευμα της *Καθημερινής* αναφέρει ότι Τουρκοκύπριοι απήγαγαν 9 ελληνίδες και 2 έλληνες και παρα την επέμβαση του Μακάριου και του Σαντυς δεν τους ελευθέρωσαν. Η ρωσική Κυβέρνηση από την πλευρά της καταδικάζει οποιαδήποτε ξένη επέμβαση στο Νησί και μετά από συνάντηση του ρώσου πρεσβευτή Παβελ Γιερμοσιν με τον Αρχιεπίσκοπο ο πρώτος γνωστοποίησε την απόφαση της κυβέρνησής του να ενισχύσει το αίτημα του δεύτερου για κατάργηση της συνθήκης της τριμερούς εγγύησης. Στην Πάφο η αστυνομία ανακοίνωσε ότι σκοτώθηκαν 2 άνθρωποι, ένας ελληνοκύπριος και ένας τουρκοκύπριος μετά από ανταλλαγή πυροβολισμών. Επίσης, τουρκοκύπριοι κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους και πήγαν στον τουρκικό τομέα της πόλης, η οποία ονομάζεται γενικώς Κτήμα. Στο *Βήμα*, από την άλλη πλευρά, το πρωτοσέλιδο του αναφέρει την επικείμενη πενταμερή διάσκεψη για το Κυπριακό μετά τη δήλωση του Αρχιεπισκόπου περί καταγγελίας των Συμφωνιών. *Τα Νέα* τονίζουν ότι η Λευκωσία, Αθήνα, Άγκυρα δέχονται τη Συμφωνία μετά από πίεση ενώ επίσης, γίνεται λόγος απο την εφημερίδα ότι αν αποτύχει το συγκεκριμένο εγχείρημα το επόμενο βήμα είναι ή ο ΟΗΕ ή τα όπλα, ενώ, τέλος επισημαίνει και το ρωσικό ενδιαφέρον για τα τεκτενόμενα.

Μία μέρα μετά σύμφωνα με τον πρωθυπουργό Ι. Παρασκευόπουλο αναφέρεται από την *Καθημερινή* ότι η κατάσταση στην Κύπρο εξελίσσεται κανονικά. Όπως μεταδίδουν ξένοι ανταποκριτές υπήρξε στο Νησί σημαντική ύφεση καθώς Τουρκοκύπριοι άφησαν ελεύθερους 13 Έλληνες μεταξύ των οποίων 9 γυναίκες και 1 κορίτσο ενώ τα οδοφράγματα συρματοπλεγμάτων αφαιρέθηκαν από το κέντρο της Λευκωσίας. Ακόμη, σύμφωνα με *Τα Νέα* αποσύρθηκε ο τουρκικός στρατός από την Αλεξανδρέττα και τον Έβρο μετά από διαταγές του ΝΑΤΟ ενώ στο «Βήμα» γίνεται λόγος για ομαλή εξέλιξη του Κυπριακού.

Το δημοσίευμα της 5ης Ιανουαρίου της τελευταίας εφημερίδας προμηνύει ότι η Ένωση Κέντρου θα καταγγείλει την ΕΡΕ για την καπηλεία του Κυπριακού, προκειμένου να τιμωρηθούν οι υπεύθυνοι ενώ *Η Καθημερινή* αναφέρεται μόνο στις εργασίες της πενταμερούς διάσκεψης για το Κυπριακό, μεταξύ της 10ης και 15ης του

ίδιου μηνός, με συμμετοχή των Υπουργών Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας, της Τουρκίας και της Ελλάδας καθώς και εκπροσώπων της ελληνικής και τουρκικής κοινότητας του Νησιού. Αφού αυτές θα ξεπερνούσαν τον ένα μήνα, την τελική ρύθμιση του θέματος θα την αναλάμβανε η πολιτική κυβέρνησση μετά τις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου. Παράλληλα, γίνεται λόγος για τρία τουρκικά αεριωθούμενα, τα οποία χωρίς να προειδοποιήσουν τις ελληνικές αρχές, παραβίασαν τον ελληνικό εναέριο χώρο, συγκεκριμένα πάνω από το Καστελλόριζο, ενέργεια η οποία θα προκαλέσει την έντονη διαμαρτυρία της ελληνικής Κυβέρνησης προς την Τουρκική αλλά και το ΝΑΤΟ.

Δύο μέρες μετά σε συνέντευξη του ο Μακάριος είπε πως η διχοτόμηση δεν αποτελεί λύση αλλά περιπλέκει τα πράγματα κι αν οι Τούρκοι ζητήσουν κάτι τέτοιο θα αποχωρήσει από τη διάσκεψη. Ακόμη, αποδέχτηκε την πρόταση αποστολής παρατηρητή που ζήτησαν Αγγλία, Ελλάδα και Τουρκία από τον ΟΗΕ ενώ ο Ινονού ζήτησε αποστολή διεθνούς επιτροπής για τη διενέργεια έρευνας στην Κύπρο προσπαθώντας να ματαιώσει την προηγούμενη πρόταση. Στην ίδια εφημερίδα τυπώνονται κι άλλες βιαοπραγίες των Τουρκοκυπρίων. Πέντε έλληνες ταχυδρομικοί κακοποιήθηκαν παρόλο που με τη σύμφωνη γνώμη του Κιουτσόκ είχαν μεταβεί σε τουρκικό τομέα της Λευκωσίας για να παραλάβουν υλικό από το ταχυδρομείο.

Στις 14 Ιανουαρίου ο Πατριάρχης Αθηναγόρας απηύθυνε έκκληση να μη διαταραχθεί η ελληνοτουρκική φιλία για το Κυπριακό. Την επόμενη μέρα θα ξεκινούσαν και οι εργασίες της πενταμερούς διάσκεψης προσπαθώντας να αποφευχθεί σύμφωνα με την *Καθημερινή* η αποτυχία από την πρώτη μέρα. *Το Βήμα* επισημαίνει κι αυτό την απαισιοδοξία των Ελλήνων της Κύπρου ενώ *Τα Νέα* χαρακτηρίζουν τη διάσκεψη «ακανθώδη». Σε περίπτωση αποτυχίας της έκβασης της ο Μακάριος τόνισε ότι θα έφερνε το θέμα προς συζήτηση στα Ηνωμένα Έθνη. Η ελληνοκυπριακή γραμμή είναι σταθερή και είναι μία: η αναθεώρηση του Συντάγματος. Ο Κιουτσούκ από την πλευρά του δεν θέλει ανάμιξη του ΟΗΕ γιατί φοβάται ενδεχόμενη καταδίκη των Τουρκοκυπρίων. Οι Άγγλοι πρότειναν να συζητηθεί μόνο το θέμα του Συντάγματος και όχι οι πρόσφατες ταραχές στο Νησί, ενώ στα *Νέα* γίνεται λόγος για τον φόβο της Βρετανίας στην ενδεχόμενη εμφάνιση των Αμερικανών. Οι Τουρκοκύπριοι ήταν υπέρ ενός Ομοσπονδιακού Κράτους ενώ οι Έλληνες αποκρούουν και τη διχοτόμηση και το Ομοσπονδιακό κράτος. Λίγες μέρες αργότερα έφτασε ο παρατηρητής, ο οποίος συναντήθηκε με τον Μακάριο.

Οι ταραχές στο Νησί συνεχίστηκαν παράλληλα. Οι Τουρκοκύπριοι συνεχίζοντας τις προκλήσεις αφόπλισαν αστυνομικό και πυροβόλισαν κατά τριών λεωφορείων. Πολυβολεία εγκαθιστώνται από τούρκους σε επίκαιρα σημεία και παραδίδονται σε τρομοκράτες ενώ συνεχίζονται οι απαγωγές ελληνοκυπρίων. Αγνοώντας τις συστάσης της μικτής επιτροπής επαφής λοιπόν, τουρκοκύπριοι τρομοκράτες συνεχίζουν τις απαγωγές, τις λεηλασίες και τις επιθέσεις. Η Τουρκία την ίδια στιγμή έκανε επεκτατικές κινήσεις ώστε να καλυφθεί ενδεχόμενη απόβαση στην Κύπρο. Τρομοκράτες κατέσφαξαν 16 ελληνόπαιδα στην Αμμόχωστο ενώ άγνωστοι ανατίναξαν τον μιναρέ του Τεμένους Μπαϊρακτάρη Λευκωσίας.

Σε επιφυλακή οι ένοπλες δυνάμεις. Σε ετοιμότητα μοίρες αεροπορικών μεταφορών, καταδρομικών δυνάμεων και αλεξιπτωτιστών και δύο εκ των στολισκών αντιτορπιλλικών. Από την πλευρά τους, τουρκικός στόλος και αεροπορία, κάνοντας επίδειξη δύναμης κινούνταν μετακή Αλεξανδρέττας και Μερσίνας.

Οι Δυτικοί φοβόντουσαν ότι η Σοβιετική Ένωση θα εκμεταλλευτεί τη διένεξη Ελλάδας –Τουρκίας για να καταστρέψει το ΝΑΤΟ ενώ λίγες μέρες αργότερα σε πρωτοσέλιδο τονίζεται η υπόστηριξη της Μόσχας στον Μακάριο. Μάλιστα λίγο αργότερα ο Μακάριος θα δηλώσει ότι η Κύπρος ανήκει στη Δύση αλλά αναγκάζεται να στραφεί προς τη Σοβιετική Ένωση. Τέλη Ιανουαρίου ο Πρόεδρος Τζόνσον έστειλε αμερικανικά στρατεύματα, συγκεκριμένα 10.000 άντρες, υπό τον όρο ότι θα καταβληθεί προσπάθεια ρύθμισης της διαφοράς εντός ορισμένου χρόνου και ότι Αγγλία, Ελλάδα και Τουρκία δεν θα επέμβουν μονομερώς τουλάχιστον για ένα τρίμηνο. Αυτό θεωρήθηκες απαράδεκτο από τους ελληνοκυπρίους και απορρίφθηκε. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος άλλωστε απέρριπτε τις δυνάμεις του ΝΑΤΟ και δεχόταν μόνο του ΟΗΕ. Σε δημοσίευμα στα *Νέα* η αποστολή αυτή των δυνάμεων του ΝΑΤΟ χαρακτηρίζεται από τον Υπουργό Εξωτερικών της Κύπρου, Κυπριανου, ως απαράδεκτη καθώς, σύμφωνα με όσα δήλωσε «επιβάλλει καθεστώς κηδεμονεύσεως και κατοχής».

Αρχές Φεβρουαρίου και η κατάσταση δεν αλλάζει στη Μεγαλόνησο. Επανατοποθετήθηκαν οδοφράγματα σε όλο το Νησί και έγινε ανταλλαγή πυροβολισμών Ελληνών – Τουρκων σε χωριό της Πάφου. Βόμβες εξερράγησαν στην αμερικανική Πρεσβεία ενώ ένας πεζοναύτης τραυματίστηκε. Οι μάχες στα χωριά Λευκωσίας και Πάφου συνεχίστηκαν και τουρκοκύπριοι επιτέθηκαν κατόπιν ενέδρας

εναντίον Ελλήνων. Το αποτέλεσμα ήταν να σκοτωθούν 8 Έλληνες και 10 Τούρκοι και να τραυματιστούν 21 Έλληνες.

Στις 8 Φεβρουαρίιου σε πρωτοσέλιδο της η εφημερίδα δηλώνει ότι οι Βρετανοί προβάλλουν ως μόνη λύση τη διχοτόμηση σε μια περίοδο στην οποία τα επεισόδια είναι ακόμη πιο σοβαρά. Η ελληνική Κυβέρνηση ενημερώθηκε παράλληλα για τις νέες προτάσεις της Αγγλίας και της Αμερικής, οι οποίες βέβαια θα υποβάλονταν επισήμως μετά τις συνομιλίες Χιουμ και Τζόνσον στην Ουάσιγκτον, στις αντιπροτάσεις του Μακάριου. Οι προτάσεις αφορούσαν την αποστολή διεθνούς δύναμης στην Κύπρο εφόσον δεν αναγνωριστεί ο Μακάριος ως αντιπρόσωπος της Κυπριακής Κυβέρνησης. Η ελληνική ηγεσία δεν πρόκειται να δεχθεί λύση η οποία δεν έχει εγκριθεί από τους Κυπρίους, ενώ ο Ισμέτ Ινονού από την άλλη υποστήριζε ότι η Τουρκία θα καταβάλει κάθε προσπάθεια για να καταστεί η Νήσος Ομοσπονδία.

Ακολουθεί η μετάβαση του Μπωλ στην Κύπρο αλλά σύμφωνα με τα δημοσιεύματα δεν γίνεται καμία πρόοδος στις συνομιλίες. Οι αγγλοαμερικάνοι απείλησαν με αποχώρηση των αγγλικών στρατευμάτων και επέμβαση της Τουρκίας για την προστασία των μειονοτήτων. Η απάντηση του Μακάριου ήταν ότι δεν θα υποχωρήσει σε εκβιασμούς, ενω ο Μπωλ παρέτεινε την παραμονή του υποβαλλοντας νέο τροποποιημένο σχέδιο. Στις 15 Φεβρουαρίου η εφημερίδα *Η Καθημερινή* κάνει λόγο για φόβους τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Μία μέρα μετά η εφημερίδα αναφέρει ότι η πλειοψηφία των μελών του ΟΗΕ επιδοκιμάζει τη στάστη του Αρχιεπισκόπου ενώ θεωρείται ακατανόητο να προτείνεται μια λύση μόνο από Αγγλία κια ΗΠΑ βάσει των τουρκικών αξιώσεων, τονίζοντας ότι με αυτόν το τρόπο προσβάλλονται τα ιδανικά της ελευθερίας και τα δικαιώματα των λαών. Ο Μακάριος θα αγωνισθεί με θάρρος κατά των σχεδίων εναντίον της Κύπρου ενώ πιστεύει ότι ο κυπριακός λαός δεν θα παραμείνει μόνος. Η εφημερίδα *Τα Νέα* την ίδια ημέρα χαρακτηρίζει την κατάσταση στην Κύπρο κρίσιμη με την ενδεχόμενη εισβολή των Τούρκων να είναι πολύ κοντά.

Η Κυρήνεια αποκλεισμένη από τούρκους τρομοκράτες που ελέγχουν τους δρόμους. Στις 19 Φεβρουαρίο στην 1η σελίδα της εφημερίδας στην αξίωση των Άγγλων να μην αγοράζει ο Μακάριος όπλα ο συντάκτης διερωτάται: «Αλλά όταν αγοράζουν οι Τούρκοι ή μάλλον τα παίρνουν δωρεάν από την Άγκυραν, διατί ο Μακάριος πρέπει να έχη ως μόνον όπλο του την... πατερίτσα;».

Οι Άγγλοι εγκαθιστούν πολυβολεία εναντίον των νόμιμων κυπριακών θέσεων ενώ συνεχίζουν να μεταφέρουν στρατεύματα στην Κύπρο έχοντας μια προκλητική στάση. Εκείνες τις μέρες συζητούνταν στο Συμβούλιο Ασφαλείας το θέμα των προσφύγων της κυπριακής και της αγγλικής κυβέρνησης.

Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε τηλεγράφημά του στον Θαντ του εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του και την εκτίμηση του για το ενδιαφέρον του στο Κυπριακό ενώ τόνισε ότι τα Ηνωμένα Έθνη θα βρουν μια δίκαιη λύση του προβλήματος στην Κύπρο. Η Ρωσία από την πλευρά της εκδήλωνε ότι δεν θα μείνει αδιάφορη ενώ ο ρώσος αντιπρόσωπος τόνισε ότι οι ταραχές υποθάλπτονται από έξω και υφίσταται άμεση απειλή εναντίον της Κύπρου.

Τα βρετανικά στατεύματα ενισχύουν τις θέσεις τους στη Μεγαλόνησο ενώ πληροφορίες έλεγαν ότι μετέφεραν στη βάση Ακρωτηρίου 7 πυραύλους. Επικρατεί στην Κύπρο ατμόσφαιρα πολεμικής ετοιμασίας. Έλληνες Κύπριοι, άντρες και γυναίκες εκγυμνάζονται εντατικά για να προασπίσουν την ανεξαρτησία τους εναντίον κάθε ξένης επιβουλής. Η δύναμη της ειδικής κυβερνητικής αστυνομίας θα αυξηθεί σε 5.000 άντρες. Φωτογραφία στις 3 Μαρτίου δείχνει γυναίκες της Κύπρου να ασκούνται στα όπλα, οι οποίες ανήκους σ'ενα ειδικό βοηθητικό αστυνομικό σώμα.

Στις 4 Μαρτίου σε δημοσίευμα *Η Καθημερινή* αναφέρει ότι ο πρόεδρος Μακάριος ανέλυσε το σχέδιο των 5 μη μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας στους βουλευτές, αγωνιστές και εκπροσώπους των σωματείων και οργανώσεων, το οποίο ικανοποιεί πολλές από τις αξιώσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς, κυριότερες από τις οποίες είναι η διασφάλιση της ακεραιότητας, η αναγνώριση της ευθύνης της κυπριακής Κυβέρνησης για την αποκατάσταση του νόμου και της τάξης καθώς και η εξουδετέρωση της επέμβασης από έξω. Σε άρθρο του *Το Βήμα* αναφέρει ότι η Κύπρος ζητάει από τη Σοβιετική Ένωση να μην προβάλει βέτο στο σχέδιο ενώ δηλώνεται η κοινή στάση Αθήνας και Λευκωσίας. Παράλληλα, υπάρχει μια γελοιογραφία «Το χιούμορ της τσέπης» όπου αναπαριστάται η Αγγλία να κρατά το νησί της Κύπρου και από κάτω «Πόθεν έσχες;». Την ίδια μέρα, *Τα Νέα* κάνουν λόγο ότι οι δημοκρατικές χώρες τάσσονται υπερ του Μακάριου. Πιο συγκεκριμένα, η Γαλλία προτείνει μια Κύπρο ελεύθερη, ανεξάρτητη, ακέραιη και ουδέτερη χωρίς αγγλοαμερικανικές βάσεις. Πρόταση η οποία συνετάραξε την αγγλοτουρκική παράταξη.

Νέα επεισόδια με τραυματία Έλληνα αστυνομικό και έναν τουρκοκύπριο. Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας αποκλείει οριστικά τη διχοτόμηση και την απειλή της τουρκικής επέμβασης ενώ οι κυπριακές αστυνομικές δυνάμεις έλαβαν διαταγές να μην επιτρέπουν επεμβάσεις των άγγλων στρατιωτών. Η απόφαση έγινε δεκτή από τον πρόεδρο Μακάριο και τους Τζόνσον και Χιουμ. Ο αρχιεπίσκοπος μάλιστα, ως πρώτη ειρηνευτική χειρονομία, διέταξε την απελευθέρωση όλων των τουρκοκύπριων κρατούμενων. Αντίθετα, τουρκοκύπριοι τρομοκράτες προκάλεσαν μια σειρά από αιματηρά επεισόδια. Ο Ισμέτ Ινονού επανέλαβε την απειλή περί επεμβάσεως στην Κύπρο και επιτέθηκε κατά του Μακαρίου θέλοντας να αγνοεί ότι οι ομοεθνείς του είναι αυτοί που προκάλεσαν τη νέα αιματοχυσία.

3. Η ελληνική πολιτική στο ζήτημα

Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου η κυβέρνηση Καραμανλή υφίστατο οξύτατη επίθεση, τόσο για την εσωτερίκή όσο και για την εξωτερική, πολιτική της, με αιχμή του δόρατος το Κυπριακό. Στην Αθήνα, ο Ανένδοτος Αγώνας που είχε κηρύξει ο Γεώργιος Παπανδρέου, μετά τις εκλογές τον Οκτώβριο του 1961, βρισκόταν σε εξέλιξη προλαμβλανοντας ολοένα και περισσότερες διαστάσεις, με εκδηλώσεις, συλλαλητήρια, συγκεντρώσεις και ογκώδεις κινητοποιήσεις μαζών.

Από τη μία πλευρά υπήρχε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης που διεκδικούσε η ελληνική πλειοψηφία στο Νησί και κατ'επέκταση η ένωση με τη μητέρα Ελλάδα ενώ από την άλλη πλευρά η τουρκική μειοψηφία διεκδικούσε ίσα δικαιώματα με την πλειοψηφία και επικαλούνταν σουλτανικούς τίτλους προκειμένου να ενωθεί με την Τουρκία. Με αφορμή το ζήτημα των χωριστών δήμων είχε ξεκινήσει ένας αγώνας δρόμου για το ποια πλευρά θα πλειοδοτούσε στη λήψη διχοτομικών μέτρων, κάτι που ανησυχούσε ιδιαίτερα την ελληνική κυβέρνηση και κυρίως τους πρωτεργάτες των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ευάγγελου Αβέρωφ.

Ο έλληνας Πρωθυπουργός ζήτησε από τον Κύπριο Πρέσβη στην Αθήνα Ν. Κρανιδιώτη, αρχές τους 1963, να συμβουλεύσει τον Μακάριο ώστε ο τελευταίος «να μη φτάσει στα άκρα. Το Κυπριακό αργά ή γρήγορα θα λυθεί και η Κύπρος θα ενωθεί με την Ελλάδα. Όλα όμως είναι ζήτημα χειρισμού και επικαίρου ενέργειας. Επί του παρόντος οι διεθνείς συνθήκες είναι ακόμα δυσμενείς. Παρακαλώ», είπε, «τον Μακαριότατο να εξεύρει ειρηνικόν τρόπον λύσεως της κρίσεως»[31]

Αντίθετα, η στάση της Αντιπολίτευσης αλλά και ο Αθηναϊκός Τύπος επαινούσαν την πολιτική του Μακάριου και υποστήριζαν την άμεση κατάργηση των διχοτομικών διατάξεων του Συντάγματος και την απαγκίστρωση της Κύπρου από τις δεσμευτικές Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

Η διαφωνία της Ελληνικής Κυβέρνησης με το Μακάριο έπαιρνε με τον καιρό μεγαλύτερες διαστάσεις. Στις 8 Ιανουαρίου ο Πρωθυπουργός με παρουσία τον Υπουργό Εξωτερικών διαμαρτυρήθηκε δριμύτατα στον Πρέσβη της Κύπρου Ν. Κρανιδιώτη για την απάφαση του Μακάριου η οποία αφορούσε τους Δήμους χωρίς να προειδοποιήσει την Ελληνική Κυβέρνηση. Πιο συγκεκριμένα είπε: «Εκ των δέκα

[31] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 47

υποθέσεων τας οποίας χειρίζεται ο Αρχιεπίσκοπος, οι οκτώ μπορούν να είναι εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου, αλλά οι άλλες δύο καθάπτονται κατά κάποιο τρόπο της Ελληνικής πολιτικής και είναι συνυφασμένες με τα γενικώτερα εθνικά συμφέροντα. Γι' αυτές τις υποθέσεις ο Αρχιεπίσκοπος οφείλει να μας ενημερώνει εγκαίρως για να ξέρουμε που ευρισκόμεθα»[32]

Η γενική εικόνα της χώρας ήταν σε άθλια επίπεδα. Σημαντικά τμήματα των κατώτερων κυρίως οικονομικών στωμάτων, που υφίσταντο το μεγαλύτερο βάρος από την οικονομική καχεξία, που ακολούθησε τα γεγονότα της δεκαετίας του 1940, έβλεπαν τον Ανένδοτο αγώνα ως ένα γενικότερο αίτημα αλλαγής. Η Ελλάδα δεν είχε απαλλαγεί ακόμα από τις συνέπειες του εμφυλίου πολέμου. Οι μισθοί ηταν χαμηλοί, τα εισοδήματα των αγροτών συμπιέζοταν, η θέση των παραγωγικών τάξεων ήταν σχεδόν απελπιστική ενώ η ανεργία ωθούσε, κυρίως τους νέους, σε μετανάστευση.

Η Κυβέρνηση Καραμανλή είχε επιδοθεί τα τελευταία χρόνια σε μια προσπάθεια οικονομικής ανόρθωσης και βελτίωσε σημαντικά το βιοτικό επίπεδο του ελληνικού λαού. Η κατάσταση όμως που είχε κληρονομήσει παρουσίαζε τα χαρακτηριστικά μιας ιδεολογικά διχασμένης κοινωνίας και ενός υπανάπτυκτου κράτους που μόλις είχε βγει από μια μεγάλη εθνική περιπέτεια. Ο αμερικανικός παράγοντας, αντί του βρετανικού που δέσποζε μέχρι τότε, κυριαρχούσε στην οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας καταπνίγοντας με τις μυστικές υπηρεσίες του τις φιλελεύθερες δυνάμεις και πριμοδοτώντας τα αντιδραστικά και συντηρητικά στοιχεία του ελληνικού πολιτικού κόσμου.

Τα Ανάκτορα, από την πλευρά τους, ήταν σε στενή επαφή με το Πεντάγωνο και το State Department, ενεργούσαν πολλές φορές σαν όργανα ξένων συμφερόντων και υπηρετούσαν επιδιώξεις που αντιστρατεύονταν την εθνική πολιτική.

Το καλοκαίρι του 1963 ξέσπασε στην Ελλάδα πολιτική κρίση με αφορμή τη διαφωνία της Κυβέρνησης στην πραγματοποίηση επίσημου ταξιδιού στο Λονδίνο από το βασιλικό ζεύγος, Παύλου και Φρειδερίκης. Ο Καραμανλής έκρινε ότι η πολιτική συγκυρία επέβαλλε την αναβολή της συγκεκριμένης επίσκεψης, ιδιαίτερα μετά την πρόσφατη δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη (22 Μαΐου) που είχε δημιουργήσει ένα βαρύ κλίμα κατά της Κυβέρνησης αλλά και του Παλατιού,

[32] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 48-51

ειδικά στη Βρετανία αλλά και την προηγούμενη επίσκεψη της βασίλισσας Φρειδερίκης και της πριγκίπισσας Ειρήνης οι οποίες πήγαν ανεπίσημα στο Λονδίνο για ένα γαμό και ήρθαν αντιμέτωπες με εκατοντάδες Έλληνες και Κύπριους διαδηλωτές.

Για την πολιτική κρίση μερίδιο ευθύνης φέρουν επίσης οι επιθέσεις της αντιπολίτευσης, η οποία μάλιστα δήλωσε, οξύνοντας το κλίμα, ότι θεωρεί ηθικό αυτουργό της πολιτικής δολοφονίας του Λαμπράκη τον Κωστατίνο Καραμανλή, και βέβαια ο συνεχιζόμενος Ανένδοτος Αγώνας, είχαν δημιουργήσει ένα κλίμα μόνιμης αναταραχής και πολιτικής οξύτητας, μέσα στο οποίο ήταν πολύ δύσκολο να λειτουργήσουν με ελευθερία οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί του κράτους και να αναπτυχθεί η κυβερνητική δραστηριότητα. Η ανάμιξη και μόνο του ανώτατου άρχοντα στην πολιτική διαμάχη, περιέπλεκε την κατάσταση και ενείχε τον κίνδυνο εκτροπής από το δημοκρατικό καθεστώς. Επιπλέον, η ανάμιξη του Στέμματος στο στρατό και η ύπαρξη πολιτικών κρατουμένων δυσφήμιζαν την Ελλάδα στο εξωτερικό και έρχονταν σε αντίθεση με τις δημοκρατικές αρχές και τις φιλελεύθερες πεποιθήσεις του 20ου αιώνα.

Με όλην αυτήν τη δυσμενή ατμόσφαιρα και το Κυπριακό να είναι σε έξαρση, ο Κ. Καραμανλής αφού όρισε μια Τριμελή Επιτροπή, με τους Π. Κανελλόπουλο, Κ. Ροδόπουλο και Π. Παπαλιγούρα ως προσωρινή διοίκηση της ΕΡΕ, υπέβαλλε την παραίτηση του στο βασιλιά και έφυγε για την Ελβετία. Ο υπηρεσιακός χαρακτήρας των Κυβερνήσεων Πιπινέλη-Μαυρομιχάλη που ακολούθησαν δεν βοηθούσε στο σωστό χειρισμό του κυπριακού θέματος. Στις 4 Σεπτεμβρίου ο Πιπινέλης σε συνάντηση που είχε με τον Κρανιδιώτη επεσήμανε ότι «δεν τίθεται θέμα περί του εάν θα γίνει αναθεώρησις του Κυπριακού Συντάγματος και γενικώτερον των Συμφωνιών, αλλά περί του πως θα γίνει η σχετική ενέργεια» και σύστησε «αποφυγήν μονομερών ενεργειών». Ένα μήνα περίπου αργότερα ο Μαυρομιχάλης σε ανάλογη συνάντηση είπε στον Πρέσβη της Κύπρου: «Αντιλαμβάνεσθε ότι ως υπηρεσιακός πρωθυπουργός δεν έχω μεγάλα περιθώρια πολιτικής δράσεως. Η ιδέα όμως της Κύπρου με συγκινεί βαθύτατα, και δεν θα παύσω ως Πρωθυπουργός και ως Πρόεδρος του Αρείου Πάγου να εργάζωμαι υπέρ αυτής».[33]

[33] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 67-68

Κατά την προεκλογική περίοδο το Κυπριακό αποτέλεσε ένα επιπλέον πεδίο πολιτικής αντιπαράθεσης και κομματικών διαπληκτισμών. Σε ομιλία του στη Θεσσαλονίκη, στις 13 Οκτωβρίου, ο Γεώργιος Παπανδρέου αναφερόμενος στο Κυπριακό είπε: Ἐκόμπασεν ἐπίσης διά τήν ἐξωτερικήν πολιτικήν του ὁ ἀρχηγός τῆς ΕΡΕ. «Ἡ προδοσία της Κύπρου δέν ἔχει ἀμνηστευθῆ. Καί εὑρίσκεται καί πάλιν πρός κρίσιν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ὑπῆρξε ὅμως, εἶπεν, η εὐτυχεστέρα ἡμέρα τῆς ζωῆς του ἡ ἡμέρα τῆς ὑπογραφῆς των συμφωνιῶν τῆς Ζυρίχης. Καί εἶναι περίεργον ὅτι δέν τήν ἐνεθυμήθη εἰς τον λόγον του. Ἀλλά τήν ἐνθυμεῖται τό Ἔθνος, καί θά τήν ἐνθυμηθῆ τήν 3ην Νοεμβρίου». Ανάλογα με την τοποθέτηση του χρησιμοποιούσαν το Κυπριακό και οι Αθηναϊκές Εφημερίδες ως αντικείμενο πολιτικής επιχειρηματολογίας.

Στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου, η Ένωση Κέντρου πήρε 138 έδρες (42,04% των ψήφων), η ΕΡΕ 132 έδρες (39,37%), η ΕΔΑ 28 έδρες (14,54%) και το Κόμμα των Προοδευτικών 2 έδρες (3,74%). Κανένα κόμμα δεν είχε την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών και έτσι ο βασιλιάς μετά από διαβουλεύσεις με τους αρχηγούς των δύο πρώτων κομμάτων, τον Γ. Παπανδρέου και τον Κ. Καραμανλή, ανέθεσε στον πρώτο τον σχηματισμό Κυβέρνησης η οποία ορκίστηκε στις 8 Νοεμβρίου και πήρε ψήφο εμπιστοσύνης, με 156 έδρες και τη βοήθεια της ΕΔΑ, την 21η Δεκεμβρίου[34]

Μετά την ανάληψη της εξουσίας, επειδή ο Γ. Παπανδρέου δεν ήθελε να στηρίζεται στις ψήφους της ΕΔΑ, υπέβαλε στον βασιλιά, περίπου ενάμιση μήνα μετά, την παραίτηση της νεοσύστατης κυβέρνησης του, εισηγήθηκε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών. Την ηγεσία της ΕΡΕ ανέλαβε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος και οι εκλογές ορίστηκαν για τις 16 Φεβρουαρίου 1964.

Εκείνη την περίοδο το Κυπριακό βρισκόταν σε μία από τις μεγαλύτερες κρίσεις του και στη Μεγαλόνησο εκδηλωνόταν υπόγειες πολιτικές δυνάμεις έχοντας τις ρίζες τους και στην Ελλάδα. Στην Κύπρο είχε εδραιωθεί η θέση του Μακάριου για αναθεώρηση των 13 σημείων του Συντάγματος μετά τις Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου. Ωστόσο, όμως, ο Αρχιεπίσκοπος άρχισε να υφίσταται επιθέσεις από αδιάλλακτους εθνικιστικούς κύκλους της Κερύνειας, το στρατηγό Γρίβα και έλληνες αξιωματικούς που επάνδρωναν την Ελληνική Δύναμη Κύπρου (ΕΛΔΥΚ). Τις επιθέσεις ενέτειναν οι καταγγελίες του πολιτευόμενου Τύπου στον Καραμανλή και η

[34] Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Πατάκη, 2003, σ. 303-323

κριτική των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου στο πλαίσιο του ανένδοτου αγώνα του Γ. Παπανδρέου.

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964 διαμορφώθηκε από ένα τεράστιο εκλογικό ρεύμα που ανέβασε την Ένωση Κέντρου από το 42,04% των ψήφων της 3ης Νοεμβρίου στο 52,72% δίνοντας της απόλυτη πλειοψηφία. Επρόκειτο, ίσως, για τη μαζικότερη εκλογική μεταστροφή που παρατηρήθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Έτσι, με το 52,72% η Ένωση Κέντρου εξασφάλισε 171 έδρες, η ΕΡΕ συνεργαζόμενη με το Κόμμα Προοδευτικών έπεσε στο 35,26% με 107 έδρες (99 της ΕΡΕ και 8 των Προοδευτικών). Τέλος, η ΕΔΑ σημείωσε το 11,80% με 22 έδρες.[35]

Μία από τις προτεραιότητες της νέας Κυβέρνησης ήταν το Κυπριακό. Σε συνάντηση με τον Πρέσβη Ν. Κρανιδιώτη στις 21 Φεβρουαρίου 1964 καταρτίστηκε διάγραμμα τεσσάρων σημείων μιας κοινής αντιμετώπισης του ζητήματος απο Αθήνα και Λευκωσία:

α) Κατάρτιση κοινού σχεδίου, προσυνεννόη και συντονισμός προσπαθειών και ενεργειών

β) Πλήρης πειθάρχηση στο κοινό αυτό σχέδιο

γ) Άμυνα στο στρατιωτικό πεδίο (λόγω της γεωγραφικής θέσης της Κύπρου προέκυπταν μειονεκτήματα)

δ) Επίθεση στο πολιτικό επίπεδο (λόγω «δίκαιων» αιτημάτων υπήρχαν πλεονεκτήματα)

Με επιστολή του στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, 4 μέρες αργότερα, ο Γ. Παπανδρέου διατύπωσε για πρώτη φορά, σε ήπιους τόνους, τη θεωρία του «εθνικού κέντρου» και του «προβαδίσματος» των Αθηνών έναντι της Λευκωσίας στη χάραξη εθνικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία οδήγησε αργότερα σε αντίθεση Ελλάδα και Κύπρο. Σε απάντηση του, 1 Μαρτίου 1964, ο Μακάριος ανέπτυσσε τους σκοπούς και τις επιδιώξεις του και εξέθετε τα υπό εξέλιξη σχέδια της Κυπριακής Κυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα, προς το τέλος του εγγράφου ανέφερε: «[...] Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός, διερχόμενος κρισίμους καμπάς της Ιστορίας του, παραμένει αβοήθητος και

[35] Νικολακόπουλος, ό.π., σ. 324-338

αντιμετωπίζει μάλλον αντίδρασιν και εχθρότητα εκ μέρους χωρών του Δυτικού κόσμου εις την επιδίωξιν των δικαίων του. Όταν βλέπη διακυβευόμενον το εθνικόν μέλλον του, στρέφεται προς ολας τας κατευθύνσεις και ζητεί βοήθειαν. Η Δύσις τον εξωθει προς την Ανατολήν. Δέχεται την εξ' Ανατολών συμπαράστασιν, δεν αλλάζει όμως ιδεολογικόν στρατόπεδον. Η Κύπρος ιστορικώς και πολιτιστικώς ανήκει εις την Δύσιν, καίτοι θα συνεχίση ακολουθούσα αδέσμευτον εξωτερικήν πολιτικήν.» [36]

Στις 15 Φεβρουαρίου 1964 ο Ζήνων Ρωσσίδης, μόνιμος αντιπρόσωπος της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη και ο Δημήτρης Μπίτσιος, αντιπρόσωπος της Ελλάδας αντίστοιχα, ζήτησαν τη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας προκειμένου να εξεταστεί η κατάσταση στο Νησί και να εγκριθεί ψήφισμα, με το οποίο καλούνται τα κράτη-μέλη να απόσχουν από οποιαδήποτε άλλη ενέργεια, που θα υπονόμευε την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Κυβένρηση Γ. Παπανδρέου, που διαδέχθηκε στις 18 Φεβρουαρίου 1964 εκείνην του Ιωάννη Παρασκευόπουλου, υποστήριξε ένθερμα την προσφυγη. Οι προσπάθειες των δύο αντιπροσώπων διευκολύνθηκαν και από την υποστήριξη του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Ου Θαντ, ο οποίος ήταν προσηλωμένος στις ηθικές αξίες του ΟΗΕ και δεν επηρεαζόταν από τη θέληση οποιασδήποτε υπερδύναμης.[37]

Το ψήφισμα 186 της 4ης Μαρτίου αποτέλεσε σημαντική νίκη της κυπριακής κυβέρνησης και σταθμό στη σύγχρονη Κυπριακή Ιστορία.[38] Μεταξύ άλλων αποφασίστηκε αποστολή ειρηνευτικής δύναμης υπό τον έλεγχο του ΟΗΕ και ειδικού μεσολαβητη, του Φιλανδού Πρέσβη Sakari Severi Tuomioja ο οποίος ορίστηκε στη θέση. Επίσης, παρά τις προσπάθειες της τουρκικής αντιπροσωπίας, η κυβέρνηση της Κύπρου – οι Ελληνοκύπριοι Υπουργοί που είχαν απομείνει μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από το Υπουργικό Συμβούλιο- αναγνωρίζοταν ως η νόμιμη κυβέρνηση της χώρας. Καθόριζε όμως ως αποστολή αυτης της ειρηνευτικής δύναμης την αποτροπή συγκρούσεων αλλά όχι και την απόκρουση ξένης στρατιωτικής επέμβασης. Δεν ακύρωνε την Συνθήκη Εγγυήσεως.[39]

Η εφαρμογή του Ψηφίσματος προωθήθηκε με μεγάλη ταχύτητα και τα πρώτα τμήματα ειρηνευτικής δύναμης έφτασαν στην Κυπρο στις 27 Μαρτίου 1964. Η ήττα

[36] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 139-140
[37] Λάμπρου, ό.π., σ. 122-123
[38] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 145-147
[39] Λάμπρου, ό.π., σ. 124

στο διπλωματικό πεδίο της Τουρκίας οδήγησε σε νέες αιματηρές διακοινοτικές συγκρούσεις στο Νησί. Η αποστολή των δυνάμεων αυτών λειτούργησε ως παρεμπόδιση της επανάληψης των διακοινοτικών συγκρούσεων και όχι ως κάλυψη των αμυντικών αναγκών της Κυπρου.[40]

Την επόμενη μέρα Τούρκοι προβοκάτορες τοποθέτησαν βόμβα στην Τουρκική Κοινοτική Βουλή και ρίχνοντας ευθύνες στους Ελληνοκύπριους ζήτησαν την άμεση παρέμβαση της Τουρκικής Κυβέρνησης. Δύο μέρες αργότερα (7 Μαρτίου) Τουρκοκύπριοι επιτέθηκαν στον Ελληνικό τομέα Πάφου. Επτά Έλληνες νεκροί και σημαντικός αρισμός τραυματισμένων και ομήρων ήταν ο απολογισμός της επίθεσης. Η Κυπριακή Αστυνομία προβαίνοντας σε αντεπίθεση κατορθώνει, μετά από μια αιματηρή σύγκρουση, την απελευθέρωση των ομήρων και την ανακατάληψη της αγοράς και όσων περιοχών είχαν περιέλθει στα χέρια των στασιαστών. Η Κυβέρνηση της Άγκυρας με αφορμή τα γεγονότα αυτά απειλούσε με εισβολή στο Νησί. Η Κυπριακή Κυβέρνηση απέρριψε την Τουρκική Διακοίνωση ως απαράδεκτη και τη θεώρησε επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου. [41]

Η Ελληνική Βουλή, που προέκυψε από τις εκλογές του Φεβρουαριου, συνήλθε στις 30 Μαρτίου 1964, για να ακούσει τις προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου στη Συνεδρίαση Δ', ο οποίος μίλησε εκτενώς για το Κυπριακό. Αναγνώρισε ότι η κυπριακή κρίση δημιούργησε προβλήματα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και ότι η χώρα κατηγορήθηκε ότι έθετε υπό αμφισβήτηση τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Αυτό, όμως, όπως υποστήριξε, το έπραξε ήδη η διεθνής κοινότητα με το Ψήφισμα της 4ης Μαρτίου του Συμβουλίου Ασφαλείας το οποίο αποφάσισε την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης στην Κύπρο και να ορίσει μεσολαβητή για την εξεύρεση νέου πολιτικού σχήματος, μετά την κατάρρευση του παλαιού, και στο αδιέξοδο που οδήγησαν οι Συμφωνίες. Δυνατή λύση θα μπορούσε να προέλθει μόνο με τον τερματισμό των εξωτερικών επεμβάσεων και την εφαρμογή της Δημοκρατίας που κατοχυρώνει τα δικαιώματα τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας. [42]

---

[40] Λάμπρου, ό.π, σ. 130

[41] Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 149-150

[42] *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, τ. Γ', Βουλή των Ελλήνων/Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, 1997, σ. 170

Σχολιάζοντας ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, αρχηγός της Αντιπολίτευσης, τις παραπάνω δηλώσεις τόνισε πως οφείλει ο ελληνικός λαός να είναι ενωμένος και αλληλέγγυος παρά το γεγονός ότι η Κυβέρνηση, τα μέλη αυτής αλλά και ο Τύπος ο οποίος είναι φιλικά προσκείμενός της, προσπαθούν να τον διαιρέσουν ενώ επεσήμανε ότι μετά τις Συμφωνίες, στην αγόρευση του, ο Γ. Παπανδρέου διατύπωσε τις επιφυλάξεις του ενώ οι αντιρρήσεις του αφορούσαν μόνο τη διαχείριση τους.

Στη συζήτηση πήρε μέρος και ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ ο οποίος υπενθύμισε ότι χάρη στις Συμφωνίες η Κύπρος είναι ανεξάρτητη. Την ανεξαρτησία και μάλιστα τη δεσμευμένη την είχε προτείνει ο ίδιος ο Μακάριος ο οποίος μάλιστα ήταν ευτυχής με την έκβαση τους, συγχαίροντας και εκφράζοντα την ευγνωμοσύνη του στον Καραμανλή μετά την επάνοδό του από τη Ζυρίχη.

Συμπεράσματα

Η ίδρυση του κυπριακού κράτους, παρά τις έντονα διχοτομικές πρόνοιες του Συντάγματος, καθιστά τους νόμιμους κατοίκους του νησιού κυριους του τόπο τους. Η απουσία εμπιστοσύνης όμως ανάμεσα στις ηγεσίες των δύο κοινοτήτων και η απουσία συνεκτικών θεσμών στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, το οποίο προήλθε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου το 1959, καθιστά τη συνεργασία και το όραμα για ένα κοινό ειρηνικό μέλλον, όνειρο απατηλό. Οι δυσλειτουργίες του Συντάγματος δημιουργούν προβλήματα στις δύο κοινότητες.

Με την εισήγηση του Αρχιεπισκόπου Μακάριου για τροποποίηση κάποιων διατάξεων του Συντάγματος το κράτος οδηγείται σε μία κρίση η οποία οδήγησε σε εδαφικό διαχωρισμό. Τραυματισμοί, αιματοχυσίες, επιθέσεις, αιχμαλωσιες, οδοφράγματα, καταστροφές, καχυποψία είναι η εικόνα αυτών των μηνών με ενδιάμεσες μικρές υφέσεις.

Από εκείνο το σημείο και μετά έρχεται ο διεθνής παράγοντας να κάνει την εμφάνισή του, αποκτώντας ενεργό ρόλο και λόγο στα όσα συνέβαιναν. Είναι εμφανής ο σταδιακός περιορισμός του πρωταγωνιστικού ρόλου που είχαν οι Βρετανοί στο θέμα της Κύπρου, με αντίστοιχη ενίσχυση του ρόλου των Αμερικανών στις διεργασίες για επίλυση της κρίσης. Καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η αποτυχημένη προσπάθεια των Βρετανών να διευθετήσουν το Κυπριακό στη Διάσκεψη του Λονδίνου και η από μέρους τους έκκληση προς την Ουάσινγκτον να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στο θέμα της Κύπρου. Η αποτυχία της βρετανικής πολιτικής σκόνταψε στην επίμονη απαίτηση της κυπριακής πλευράς για ολοκλήρωση της αδέσμευτης ανεξαρτησίας της. Έρχονται τότε στο προσκήνιο οι Αμερικάνοι, οι οποίοι παραλαμβάνουν τη σκυτάλη των διαβουλεύσεων από τους Βρετανούς. Δύο ήταν τα καινούργια χαρακτηριστικά της λύσης που συζητούνταν. Το πρώτο ήταν ο γεωγραφικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων, αφού μετά τις συγκρούσεις ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, «αποδείχτηκε» ότι οι δύο κοινότητες δεν μπορούσαν να συμβιώσουν. Το δεύτερο χαρακτηριστικό έχει να κάνει με τη στρατιωτική ειρηνευτική παρουσία στην Κύπρο. Οι αμερικανοβρετανοί με σχέδιο τους εισήγαγαν το ΝΑΤΟ στη μεσολαβητική προσπάθεια για να σταθεροποιήσει την κατάσταση στην Κύπρο, διασφαλίζοντας τα συμμαχικά συμφέροντα στο νησί, παρόλο που ο Μακάριος ήθελε την επίλυση από τον ΟΗΕ. Η διευθέτηση του ζητήματος θα

απομάκρυνε το ενδεχόμενο ελληνοτουρκικού πολέμου για την Κύπρο και θα απέτρεπε προβλήματα στη συνοχή και αποτελεσματικότητα του ΝΑΤΟ στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Ο ελλαδικός Τύπος στην προσπάθεια του να αποτυπώσει τα γεγονότα, εκείνο το διάστημα, κάθε μέρα ασχολείται, προβληματίζεται σχετικά με το Κυπριακό. Πότε θα γίνει η αναθεώρηση από τον Μακάριο; Ποιες είναι οι διατάξεις που θέτονται προς τροποποίηση; Ποια είναι η αντίδραση των άλλων χωρών σ'αυτό; Παρόλο που ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ήθελε το συγκεκριμένο ζήτημα να λυθεί στο εσωτερικό του κράτους κατί τέτοιο ήταν αδιανόητο. Η εμπλοκή της Τουρκίας ήταν άμεση ενω η απειλή για επέμβαση συχνή. Την ανησυχία αυτή αλλά και τα γεγονότα εκείνων των ημερών κυριάρχησαν στον Τύπο. Από τη μία πλευρά έχουμε τις εφημερίδες *Το Βήμα, Τα Νέα* και *Ελευθερία* φιλικά προσκείμενες στην Ένωση Κέντρου και στον Γ. Παπανδρέου (στάση η οποία έγινε φανερή κυρίως στα άρθρα των εντύπων των προεκλογικών διαδικασιών, στα οποία προβάλλονται το προβάδισμα, ο θρίαμβος και νίκη του Γ. Παπανδρέου πριν και μετά εκλογές) και από την άλλη την εφημερίδα *Η Καθημερινή* η οποία ακολουθεί μια μετριοπαθή συντηρητική στάση, «γέρνοντας» προς το μέρος της ΕΡΕ και του Κ. Καραμανλή.

Βιβλιογραφία

1) Πρωτογενείς Πηγές

Εφημερίδες:

Ελευθερία, Αθήνα, 1963-1964

Η Καθημερινή, Αθήνα, 1963-1964

Τα Νέα, Αθήνα, 1963-1964

Το Βήμα, Αθήνα, 1963-1964

Δημοσιευμένες πηγές

Παπαγεωργίου, Σπύρος, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967*, τ. Α΄-Γ΄, Λαδιάς, Αθήνα 1983.

2) Δευτερογενείς πηγές

Αλεξανδράκης, Μενέλαος – Θεοδωρόπουλος, Βύρων – Λαγάκος, Ευστάθιος, *Το Κυπριακό, 1950-1974. Μια ενδοσκόπηση,* Ελληνική Ευρωεκδοτικό, Αθήνα 1987.

Βλάχος, Άγγελος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Εστία, Αθήνα 1980.

Καλπαδάκης, Γιώργος, *Κυπριακό, 1954-1974. Στοχαστικές προσαρμογές και ο αιώνιος δηλιγιαννισμός*, Παπαζήσης, Αθήνα 2020.

Κουφουδάκης Βαγγέλης, «Η Κύπρος και οι υπερδυνάμεις της (1960-1979)», στο: *Κύπρος, Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Εστία, Αθήνα, 2009.

Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, τόμοι Α΄-Β΄, Εστία, Αθήνα, 1985.

Λάμπρου, Γιάννης Κ., *Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*, Πάργα, Αθήνα 2008.

Νικολακόπουλος, Ηλίας *Η Καχεκτική Δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Πατάκης, Αθήνα, 2003.

Παπαπολυβίου, Πέτρος – Συρίγος, Άγγελος – Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*, Πατάκης, Αθήνα 2013.

Ριζάς, Σωτήρης, *Ένωση, διχοτόμηση, ανεξαρτησία: Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία σε αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό, 1963-1967*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2000.

Συρίγος, Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Πατάκης, Αθήνα 2015.

Τζερμιάς, Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. Α΄-Β΄, Libro, Αθήνα 1998.

Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Στα σύνορα των κόσμων: Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952*-1967, Πατάκης, Αθήνα 2009.